

ρας) ἐνόμισεν, ὅτι ἐλπίς σωτηρίας δὲν ὑπάρχει καὶ ἐστράφη εἰς φυγὴν. Ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ ἀπέθανεν ὁ Κλεόμβροτος καὶ χίλιοι Λακεδαιμόνιοι.

Τὸ τέχνασμα τοῦ Ἐπαμινώνδου εἰς τὴν περίστασιν ταύτην (τὸ ὅποιον μετεχειρίσθη καὶ μετὰ τινὰς ἐνιαυτούς περὶ Μαντινείαν) ἐπανελήφθη πολλάκις, ὡς προσίρηται, μετέπειτα, καὶ αἰείποτε σχεδὸν ἀνέδειξε νικητὴν τὸν γινώσκοντα τὰ μεταχειρισθῆ ἐπιτηδείως καὶ δεόντως. Καὶ ὀνομάζεται μὲν ἡ παράταξις πλαγία, λοξή, κτλ., ἀλλ' ἴσως οὐδεμία τῶν ὀνομασιῶν τούτων εἶναι ἀρμαδία, διότι, ὅτι μάλιστα χαρακτηρίζει τὸ ἐπινόημα τοῦ Ἐπαμινώνδου εἶναι τὸ ἐπιτεθῆναι ἰδίως καθ' ἑνὸς ἢ καὶ δύο σημείων τοῦ ἀντιπάλου στρατοῦ, μετὰ δυναμικῶς ἰσχυροτέρας τῆς δυνάμεως ἢν ὁ ἐχθρὸς ἔχει ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ· ἀδιάφορον δὲ εἶναι ποῖον σχῆμα ἔλαβεν ὁ στρατὸς διὰ τὴν ἐπιτύχην τὸ τοιοῦτον ἀποτελεσμα. Ὅθεν ἀδιάφορον εἶναι ἂν ὁ Ἐπαμινώνδας παρέταξε κλιμακῆδὸν τὸν στρατὸν του ἵνα ἐπιτεθῆ διὰ τῆς ἀριστερᾶς, φυλάττων πόρρω τὴν δεξιάν, ἢ ἐστράφη περὶ τὴν δεξιάν ταύτην, ὡς περὶ ἄξονα, διὰ τὴν φθίτην εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν. Τὸ οὐσιώδες, τὸ κύριον εἶναι, ὅτι ἐτώρευτε πλείστας δυνάμεις εἰς τὸ ἀριστερὸν αὐτοῦ κέρα.

Τὸ ἀτοπον τοῦ προτάσσειν τὸ ἵππικὸν πρὸ συνεχοῦς τοῦ πεζικοῦ παρατάξεως καθίσταται πρόδηλον ἐν τῇ προκειμένῃ μάχῃ. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἀμφοτέρωι οἱ ἀντίπαλοι ἐποίησαν τὸ αὐτὸ λάθος· ἀλλ' ὁ Ἐπαμινώνδας, γινώσκων πόσον οἱ Θετταλοὶ αὐτοῦ ἵππεις ἦσαν ἀνώτεροι τῶν Λακεδαιμονίων, προεἶβε θεδαίως τὴν ἐκδοκίαν τοῦ ἀγῶνος· ὡς τε μάλιστα ἀξιόμειπτος διὰ τὴν παράλογον ταύτην διάθεσιν τοῦ ἵππικοῦ εἶναι ὁ Κλεόμβροτος.

Θαυμαστὴ δὲ εἶναι καὶ ἡ ἐπίκαιρος ἐνέργεια ἐκαστοῦ τμήματος τοῦ τῶν Θεβαίων στρατοῦ. Καθ' ἣν στιγμὴν ἡ καταπληκτικὴ αὐτοῦ σφὴν συμπληροῖ τὴν διάρρηξιν τοῦ δεξιοῦ τῶν Λακεδαιμονίων κέρατος, ὁ ἱερὸς λόγος ἐπέρχεται κατ' αὐτοῦ πλαγίως καὶ ὅπισθεν, τὸ ἵππικὸν τὸ καταδιώκει, τὸ δὲ κέντρον καὶ ἡ δεξιὰ τοῦ Ἐπαμινώνδου, τῶν ὁποίων ἡ εὐάριθμος δύναμις δὲν ἦτο φρόνιμον νὰ ἐφορμήτῃ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, σπεύδει ἤδη νὰ ἐπέλθῃ ἐπὶ ἀντιπάλους κατὰ τὸ ἥμισυ νενικημένους.

ΒΙΟΣ

ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ

ΥΠΟ

Π. ΚΑΛΛΙΓΑ.

Quod unum jam et tamen pulcherrimum habeat — Imaginem vitae suae relinquere. (Tacitus)

Πεζοὶ παρακολουθοῦντες σήμερον οἱ ἄλλοτε ἄρμα- τηλάται τὸ Ἀρδίον ἄρμα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ,

νομίζομεν ἄξιον ἐρεύνης πῶς ἐστράφη εἰς αὐτὴν τὴν ἀγούσαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν λεωφόρον, ἀπεκδυθέντες τοῦ τύφου παρελθούσης δόξης. Εἰς δύο ἄνδρας χρεω- στοῦμεν πρὸ πάντων αὐτὸ τὸ αἶτιον ἀποτέλεσμα, εἰς τὸν Εὐγένιον καὶ εἰς τὸν Κοραῖν. Περὶ μὲν τοῦ δευ- τέρου ὁ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος παρὰ τοῦ Κ. Π. Ἀρ- γυροπούλου ἐκφωνηθεὶς βίος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀποχρῶντως μᾶς διδάσκει. Θέλομεν ἐπομένως πραγ- ματευθῆ μόνον περὶ τοῦ πρώτου καὶ ἀρχαιότερου.

Διὰ τὴν ἐκτιμῆσώμεν πρεπόντως τὴν κορείαν καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός, εἶναι πρέ- πον νὰ χαρακτηρίσωμεν ἐν γένει τὴν κοινωνίαν, ἐν τῷ τῆς ὁποίας ἐζητε.

Δύο ἐποχὰς δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν κατὰ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς ἀλώσεως. Ἡ πρώτη μᾶς παριστάνει τὴν καθημερινὴν χειροτέρευσιν καὶ τὴν ἐξάντλησιν τοῦ ἔθνους ὑπὸ τὸ βάρος τῶν δεινῶν. Οἱ λόγιοι φεύγουν ζητοῦντες ἄσυ- λον καὶ φέροντες πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα τῆς Εὐρώπης πολιτισμὸν τὰ λείψανα πολυτίμων θησαυρῶν, οἵτινες, ὡς διὰ μαγικῆς δυνάμεως, ἐξευγενίζουσι παροχρημα- τὴν ἀποκτώσαν αὐτοὺς ἀνθρωπότητα.

Ὁ πολυμαθὴς Συγγραφεὺς τοῦ Ἑλληνομνήμωνος μᾶς ἐδειξε, πῶς ἄνδρες διακεκριμένοι, δυνάμενοι νὰ τιμήσωσι πᾶν πεφωτισμένον ἔθνος, παρῆλθον, χωρὶς ν' ἀφήτουν ἴχνη ἐντὸς τοῦ ἰδίου αὐτῶν, μετανάσται καὶ φερέοικοι.

Οὐχ ἦν τὸν ὅμως καὶ εἰς τὰ σκληρότερα δεινὰ δύ- ναται ν' ἀνθέξῃ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ὅταν ἐχῇ δύ- ναμιν, ὅπως ἐδειξεν ὁ ἑλληνικὸς, συναισθανθεὶς πάλιν τὴν ἰδίαν του ἀξίαν.

Εἶναι δύσκολον νὰ προσδιορίσωμεν πότε ἀρχεται ἡ δευτέρα αὕτη ἐποχὴ, ἀλλ' ὡς ἀλάνθαστον σημεῖον μᾶς χρησιμεύουσι δύο μεγάλα γεγονότα, τὰ ὁποῖα εἶ- ναι ὅσον παγκόσμια, ὥστε μέχρι τοῦ ὀρίζοντός μας ἐξέτειναν τὴν ἐνέργειάν των.

Πρὸ πάντων κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα ἀποφασίζεται ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ μολοντί ἡ διάνοια δὲν ἀποκτᾷ εἰσέτι τὰ δικαιώματά της, αὕτη κυριαρ- χοῦσα, παρίσταται ὅμως ὡς πρώτη κοινωνικὴ δύναμις καὶ τοῦλάχιστον ὅλα καθίστανται ἀμφίβολα καὶ προβληματικὰ ἐνώπιόν της. Ὁ 18^{ος} αἰὼν, ὁ αἰ- ῶν τῶν φιλοσόφων καὶ ἠθικολόγων, ἀπὸ τοῦ Λωκίου, Χουμίου, Βολιμβροκίου μέχρι τοῦ Βολταίρου καὶ Ῥουσσώ, εἶναι αἰὼν κρίσεως, καθ' ἣν ἡ ἠθικὴ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου καθημέραν προβαίνει κατακτώσα καὶ συντρίβουσα τὰς προλήψεις καὶ τὰ δεσμὰ τῆς ἐλευ- θερίας. Ὅ,τι δὲν ὑποστηρίζεται ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον, πρέπει νὰ πέσῃ, καὶ ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος δὲν ἔχει εἰσέτι ἰσχυρὸν βραχίονα ν' ἀνατρέψῃ τι, ἔχει ὅμως τὴν ἀμφίστομον μάχαιραν τοῦ σαρκασμοῦ καὶ τοῦ παρα- λογισμοῦ τὸ βάραθρον. Ὅταν ἡ φιλανθρωπία ἐξέργε- ται νὰ σταυροφορήσῃ, πῶς, ὅστις αἰσθάνεται ὅτι εἶναι ἀνθρώπος, νὰ μὴ συνακολουθήσῃ;

Ἐξ ἄλλου μέρους, ἡ πτώσις τῶν Ἑνετῶν ἐγρη- μάτισε πολὺ εὐτυχῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν. Οἱ Ἑνετοὶ, ἀκολουθοῦντες ἀποκλειστικὸν σύστημα, ἐδέ- σμευον τὴν ἐμπορίαν ἐντὸς τῆς πόλεως των, ἣτις ἦτο

της ἑω καὶ τῆς ἐσπερίας ἀποθήκη. οὐδέποτε ἐπιτρέ-
φάντες εἰς τὰς ἀποικίας τῶν ἐλευθέρων ἀνάπτυξιν (1).
Ἀφοῦ ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐμπορία ἤπλωσε τοὺς βραχίονας
ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον εἰς τὸ νέον ἡμισφαίριον, ἡ Ἑνετία
ἀπέβαλεν ἀπὸ τὰς χεῖράς της τὴν τριάναν, καὶ ἐ-
δείχθη πάλιν, ὅτι εἶναι μικρὰ τοῦ Ἀδρίου γωνία.
Ἐξ ἑνὸς μέρους λοιπὸν ἡ ἐλευθερία τῆς ἐμπορίας,
ἐξ ἄλλου ἡ παρακμὴ τῆς Ἑνετικῆς ναυτιλίας καὶ ἡ
ἐνασχόλησις τῶν Εὐρωπαϊῶν εἰς ἄλλας πλατυτέρας
καὶ ἀπωτέρας ἐμπορικὰς ὁδοὺς ἤνοιξαν νέον στάδιον
εἰς τὴν Ἑλληνικὴν δραστηριότητα, ἣτις, συμμετέχου-
σα εἰς τὴν κοινὴν εὐπορίαν, ἀπελάμβανε καὶ τὰ ἐξ
αὐτῆς πηγάζοντα ὠρελήματα τοῦ πολιτισμοῦ (2).

Ἐν τῷ μέτρῳ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς κατὰ τὸ 1716
ἐγεννήθη *Εὐγένιος δ Βούλγαρος ἐν Κέρκυρα*. Εἶναι
ἀδύνατον νὰ πληρορηθῇ τις περὶ τῆς ἠθικῆς κατα-
στάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶ-
να, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τί ἦτα καὶ τί ἐπραξεν ὁ Εὐ-
γένιος. Ὑπερέχων ὅλους τοὺς συγχρόνους τοῦ Ἑλλη-
νας καὶ κατὰ τὴν πολυμάθειαν καὶ κατὰ τὴν διάνοιν,
ὄχι μόνον καθ' ὅλας τὰς ἐπιστήμας ἀναφίνεται τοῦ
ἔθνους τοῦ ἀρχηγέτης, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλας τὰς προς-
παθείας τῆς διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ κορυφαῖος.
Διευθυντὴς καὶ καθιδουτὴς Σχολείων, Ἱεροκέρυξ, Συγ-
γραφεὺς, Θεολόγος, Φιλόσοφος, Μυθηματικὸς, Φυσικὸς,
καθ' ὅλα συμβαδίζων μὲ τὴν μεγάλην πρόδον τοῦ
αἰῶνος του, βεβαίως πρέπει νὰ θεωρηταί ὅτι πρωτο-
ποιοεῖ τὴν ἐποχὴν του. Αἱ γνώσεις του δὲν εἶναι
μόνον τὸ σημεῖον, μέχρι τοῦ ὁποίου ἐρῆατε κατὰ
τὸν αἰῶνα τοῦτον ἡ Ἑλληνικὴ διάνοις, ἀλλὰ καὶ ἡ
ἠθικὴ ἀναμόρφωσις τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, αἱ ιδέ-
αι, αἵτινες ἐντὸς αὐτῆς εἰσῆχθησαν, ἡ ὠθητικὴ τὴν ὁ-
ποῖαν ἔλαβεν ἡ παιδεία, ὅλα χρεωστοῦνται εἰς τὸν
Εὐγένιον.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡ βιογραφία του εἰς τοῦτο κυρίως
πρέπει ν' ἀποβλέψῃ, ἐξιστοροῦσα τὰ ἠθικὰ γεγονότα,
τὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα, καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν σημασί-
αν αὐτῶν.

Ὁ ἰδιωτικὸς αὐτοῦ βίος μᾶς εἶναι ὀλίγον γνωστός.

Ἡ οἰκογένεια τοῦ Εὐγενίου φαίνεται ἀρχαία, διό-
τι μνημονεύεται εἰς τὸν βίον τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος,
τοῦ ὁποίου τὰ λείψανα μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων-
σταντινουπόλεως μετηνέχθησαν εἰς Κέρκυραν ἀπὸ τὸν
Βούλγαρον ἐπονομαζόμενον Καλοχαρῆτην. Μάλιστα
οἱ Βουλγάροι διετήρησαν πάντοτε τὴν αὐτὴν ζέσιν περὶ
τὴν ἱεράν των παρακαταθήκην, καὶ ἐν καιρῷ ἀνεκαινί-
σεως τῆς πόλεως ἤγειραν νέον ναὸν εἰς τὸν Ἁγιον.

Τὸ λαϊκὸν ὄνομα τοῦ Εὐγενίου ἦτο Ἐλευθέριος,
πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐλευθερώσεως τῆς πατρίδος του
ἀπὸ τὴν πολιτορχίαν τῶν Ὀθωμανῶν, τοὺς ὁποίους ὁ
Σουλεμβούργος ἀνεχαίτισε. Περὶ τῆς παιδικῆς καὶ
νεανικῆς ἡλικίας τοῦ Εὐγενίου οὐδὲν γνωρίζομεν ἀ-

(1) Ἴδε τὸν D a r u Histoire de la Rép. de Venise καὶ τὴν δια-
τριβὴν περὶ τῶν Ἑνετῶν ἐν Πελοποννήσῳ, καταχωρηθεῖσαν εἰς τὸν
Ἑρμιοστῆν.

(2) Ἴδε τὴν ἤδη ἀρχουμένην τῶν Ἑλλήνων ἀμίλλαν εἰς τὴν ἐμπο-
ρίαν καὶ ναυτιλίαν ἐν τῇ μυηθεῖσῃ ἱστορίᾳ τοῦ D a r u.

κριβές. Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς τὴν Κέρκυραν δὲν εὔρε-
τὰ μετὰ νὰ διδαχθῇ, διότι ἡ ἀγκάθη νὰ μεταβῇ εἰς
Ἄρταν καὶ κατοπιν εἰς Ἰωάννινα (3). Εἰς τὴν τε-
λευταίαν ταύτην πόλιν ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ ἔ-
λαβεν, ὡς τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτείας μέλος, τὸ
ὄνομα *Εὐγένιος*. Τὸ κληρικὸν σχῆμα δὲν ἐπέφερε με-
ταβολὴν εἰς τὴν ἀπειρον ζέσιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐ-
φλέγετο νὰ ἐκτείνῃ τὰς γνώσεις του καὶ μὲ τὴν ὁποί-
αν τίποτε ἄλλο δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξισωθῇ, παρὰ τὴν
ἀκλόνητον εὐτέθειαν, ἣτις καθ' ὅλας τὰς πράξεις τῆς
ζωῆς του κατέχει τὴν πρώτην θέσιν. Τοιοῦτοτρόπως
καὶ εἰς τὴν ἡλικίαν, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἀποφοκίζει
περὶ τῆς ὁδοῦ του διὰ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὁ Εὐγέν-
ιος σχεδὸν συγχρόνως χειροτονηθεὶς καὶ μεταβὰς
εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ ν' ἀντλήσῃ εἰς τὴν μεγάλην πη-
γὴν τῶν ἐπιστημῶν, ἔδειξε ποῖα ἦταν τὰ ἰσχυρὰ ἐ-
λατήρια τῆς καρδίας του. Ἄν οἱ Πατέρες καὶ ἡ θεο-
λογικὴ μάθησις, ἣτις βέβαια δὲν ἦνθει οὔτε εἰς τὴν
Ἄρταν, οὔτε εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἐξήρκουν διὰ νὰ στε-
ρεώσουν τὸν Εὐγένιον εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ἠ-
σθάνετο ὁμοῦ ὅτι τὸ σύμβολον τῆς πίστεως δὲν
εἶναι ἡ μόνη σοφία τοῦ δημιουργοῦ. Ὅτι εἶναι ἡ ἀ-
νωτάτη δὲν δύναται ν' ἀμφισβῆται, ὅστις σπουδαίως
σκέπτεται, χωρὶς νὰ τυφλοῦται ἀπὸ τὴν ματαιότη-
τα φιλαύτου λατρείας τῆς πεπερασμένης του διανοίας
καὶ ὀλιγώτερον πάντων ἀμφισβῆται ὁ Εὐγένιος· ἀλλ'
ὡς ἀνωτάτη προϋποθέτει τὰς διανοητικὰς δυνά-
μεις τοῦ ἀθρώπου ἀνεπτυγμένας. Τότε μόνον ὁ ἄν-
θρωπος δὲν συγχέει πᾶν φαινόμενον τοῦ ὕλικου ἢ
νοητοῦ κόσμου μὲ τὴν ἀπόλυτον γνῶσιν τοῦ θεοῦ
καὶ δὲν εἰδωλολατρεῖ τὴν φύσιν, νομίζων ὅτι κάμνει
θυσίαν εὐάρεστον εἰς τὸν κύριον, ὅταν γνωρίζῃ νὰ
διακρίνῃ. Ὅστις δὲν ἐννοεῖ τὸν ρυθμὸν καὶ τὴν οἰ-
κονομίαν ἐκάστου πράγματος, δύναται νὰ ἐκπλήτ-
τεται, ὡς ὁ Ἀσιανὸς, διὰ τὸ μέγεθος τῆς κτίσεως
εἶναι ὁμοῦ μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ προσφέρῃ τὴν λα-
τρείαν τοῦ πνεύματος. Ἡ ἐκπληξίς μᾶς πληροὶ μόν-
ον μὲ τὸ αἰτήμα τῆς *παντοδυναμίας* τοῦ ὕψιστου,
τὴν δὲ συνείδησιν τῆς *παναγαθότητος* του ἀποκτῶ-
μεν διὰ τῆς πνευματικῆς λατρείας. Ἡ σπουδὴ λοι-
πὸν τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἠθικοῦ ἀθρώπου
μεταδίδουν τὴν γνῶσιν τῆς καθαυτοῦ χριστιανικῆς
προσηγορίας τοῦ θεοῦ, τῆς προσηγορίας τῆς παν-
αγαθότητος.

Εἴμεθα ἡναγκασμένοι νὰ προσμιμάτωμεν μὲ αὐτὰς
τὰς σκέψεις, διὰ νὰ εὐρώμεν τὸν σύμβολον τῶν ἰδε-
ῶν τοῦ Εὐγενίου καὶ νὰ ἐννοήσωμεν, πῶς μὲ τὴν ἄ-
κραν θεοτέθειαν αὐτοῦ συμβαδίζει ἡ ἀκρίματος φιλομά-
θεια καὶ μελέτη πάσης ἐπιστήμης. Μέχρι τῶν τε-
λευταίων στιγμῶν τῆς ζωῆς του θέλομεν τὸν ἀπην-
τῆσαι ἀκολουθοῦντα τὴν διπλὴν ταύτην τάσιν. Πῶς
ὁμοῦ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐννοοῦσε νὰ λύσῃ τὸ μέγα τοῦτο
πρόβλημα τῆς ἀνθρωπίνου συνειδήσεως, θέλομεν εἶδει
ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ τοὺς ἰδίους λόγους του.

Μᾶς εἶναι ἄγνωστον μὲ ποῖα ἐφόδια ὁ Εὐγένιος με-

(3) Ἴδε Ἀρχικὴν τοῦ Εὐγ. σελ. 42. καὶ ἐπιστολὴν πρὸς Κρομμύζαν.

τέθη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ οἰκογένειά του δὲν ἤμπορει τότε. Εἶναι πιθανόν ὅτι μετερχόμενος ἤδη τὸν διδάσκαλον ἐξοικονόμησε μικρὰν προμήθειαν, ἢ ἔλαβε βοήθειαν τῶν τότε ἐμπόρων, οἵτινες ἔκαμνον εὐσεβῆ καὶ φιλάνθρωπον χρῆσιν τοῦ πλοῦτου των.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχον ἤδη ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη προχωρήσει ἕως τοῦ νὰ κατασταθοῦν ἀνεξάρτητοι τῆς θρησκείας. Οἱ νόμοι τοῦ Κεπλέρου διὰ τοὺς ὁποίους ἔλαβεν ὁ Γαλιλαῖος τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον, καὶ αἱ φυσικαὶ ἀνακαλύψεις ἐνομιμοποίησαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐρεύνης. Μετὰ τὸν Καρτέσιον καὶ τὸν Λειβνίτιον οἱ Ἀγγλοὶ, ἀκολουθοῦντες τὴν ἐμπειρικὴν ὁδόν, ἀνέλυον τὰ φαινόμενα καὶ ὁ Λώκιος εἰσήγαγεν ἤδη τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν ἀληθῆ τροχίαν τῆς, τοῦτέστι τὴν ἐρευναν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, προετοιμάζων τὰ μεγάλα ἀποτελέσματα τῆς Κάντιανῆς κριτικῆς, διὰ τῶν ὁποίων ἐμελλεν ἡ φιλοσοφία νὰ μεταπλασθῆ ἐξ ὀλακλήρου, ὅχι πλέον ἀδολεσχούσα περὶ παντός, ἀλλὰ δίδουσα λόγον τῶν πράξεων τῆς.

Οὐδεμίαν προατάληψιν ἔφερε πρόσκομμα εἰς τὸν νοῦν τοῦ Εὐγενίου, ἀλλ' ἔκρινε πολὺ ὀρθῶς, ὅτι δὲν δύναται τις νὰ ἐπιφέρῃ γνώμην πρὶν λάβῃ γνώσιν τῶν πραγμάτων, οὔτε ἀπέκειτο εἰς αὐτόν, νέηλον εἰς τὴν κατοικίαν τῶν ἐπιστημῶν, νὰ τὰς ἐπικρίνῃ καὶ νὰ τὰς κατακρίνῃ. Ἐρωδιασμένος μὲ τὸν καθολικὸν ἐκεῖνον νοῦν, ὅστις κατακυριεύει οὐτινος ἐπιλαμβάνεται, καὶ ὅστις δὲν σφραγίζεται καθ' ὅλας τὰς ὁδοὺς ἀπὸ πολυπραγμοσύνης, ἀλλὰ διότι δύναται νὰ ὑψωθῆ εἰς τὴν γενικὴν περιώπην, δ' αὐτῆς ὁποίας συνδέει τὰ καθέκαστα, ἐπεδόθη εἰς πᾶσαν σπουδὴν, τῆς ὁποίας τοῦ κέρπου, μέχρι βυθίου γήρατος, συνέλεγε καὶ ὠριμαζεν.

Ἦθελεν εἰσθαι ἀξιοπεριεργὸν ἂν ἐγνωρίζομεν ποίους διδασκάλους ἠκολούθησε καὶ πῶς ὠδηγήθη κατὰ τὴν σπουδὴν του. Ἀλλὰ τίποτε περὶ τούτου δὲν μᾶ διεσώθη, οὔτε δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ἂν ἰτελείωσε τὴν ἐκπαίδευσίν του, καθὼς ἐπεθύμει, ἢ ἂν ἠναγκάσθη νὰ τὴν διακόψῃ ἀπὸ ἑλλείψιν μέσων. Τοῦτο μόνον ἐξέβρομεν ὅτι κατοπιν διέτριβεν εἰς Ἑνετίαν, ἀποκτήσας βίβλους ἱκανὰ μετὰ, διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ μόνος τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἤρχισεν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας ἄλλων. (1)

Μεταξὺ τῶν πλουσίων Ἑλλήνων ἐμπόρων τῆς Ἑνετίας ὁ Εὐγένιος δὲν ἤδυνατο πολὺν καιρὸν νὰ μείνῃ ἀγνώστος. Φαίνεται ὅτι καθ' ἡμέραν τινὰ τῆς τεσσρακοστῆς ἐδίδαξεν ἐπ' ἀμβωνός. Δὲν ἦτο μόνον βιβλῶν Ἑλληνιστῆς, ἀλλ' ἐγνωρίζε καὶ τὰς ἀπλοϊκὰς καὶ γνησίας χάριτας τῆς δημώδους διαλέκτου, αἵτινες δὲν διαφεύγουν τὴν ἀγγέλιον καὶ τὴν ζωηρότητα τοῦ ἠθους καὶ τῆς φαντασίας. Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ αὐτοῦ διδασκαί, καθὼς δεικνύει ἡ διατωθῆσα περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, ἔφερον τὸν τύπον ἐτύμου νοός. Ἐγνωρίζε καλῶς, ὅτι ὁ σοφὸς δύναται

νὰ ἐπιτηδεύσῃ τὴν γλῶσσάν του καὶ νὰ τὴν προσαρμόσῃ κατὰ τὸ ἀντικείμενόν του. ὁ Ἱεροκῆρυξ ὅμως εἶναι ὁ ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ καὶ ὀρεῖται νὰ ὀμειψῇ τὴν γλῶσσάν του, ἀκολουθῶν τῆς ἐννεσίας του καὶ τὰ κινήματα τῆς καρδίας του, ἂν θέλῃ νὰ ἐνσπεύρῃ εἰς ὅλων τὰς ψυχὰς τὴν θείαν ἀλήθειαν, ὥστε ἕκαστος νὰ δοκιμάσῃ τὴν ἐπιβρόχην τῆς ἐν ἑαυτῷ. Δὲν ἐσώρυσεν ῥήσεις, οὔτε ἐπλανᾶτο εἰς ἀτάκτους παρεκβάσεις ὁ Εὐγένιος, διὰ νὰ κάμῃ ἐπίδειξιν πολυμαθείας, ἀλλ' ἐζήτη τὴν Κύριαν ἀλήθειαν καὶ αἰσθανόμενος ὅλην τὴν ἐτύπωσιν τῶν σπηνῶν ἐκείνων, εἰς τὰς ὁποίας μᾶς ἐμφανίζεται ὁ Κύριος, ὡς διδάσκαλος ἐν μέσῳ μαθητῶν, τὴν μετέδιδε μὲ ὅλον τὸ πῦρ τοῦ λόγου του.

Ἐκ τῶν παρευρεθέντων, ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐγνώρισαν τὰ ἔξοχα προτερήματα τοῦ ἀνδρός οἱ Μαρούτται ἐξ Ἰωαννίνων, οἵτινες διεύθυνον ἐν τῶν σημαντικωτέρων ἐμπορικῶν καταστημάτων ἐν Ἑνετίᾳ. Οἱ Μαρούτται δὲν ἦσαν μόνον ἐμποροὶ ὁμοῦ μὲ τὴν ἱκανότητα νὰ κερδαίνουν χρήματα, εἶχον καὶ ἀρκετὸν ὕψος φρονήματος νὰ γνωρίζουν, ὅτι ὑπάρχουν ἀνώτεροι σκοποὶ ἀπὸ ἐκείνου τοῦ ἀπλοῦ κέρδους. Ἀμέσως συνέλαβον τὸν στοχασμὸν νὰ πέμψουν ἰδίαις δαπάναις εἰς τὴν πατρίδα των τὸν Εὐγένιον, ὅστις ἀμέσως ἐδέχθη τοιαύτην ἐντιμὸν ἀποστολὴν, σύμφωνον μὲ τὸ αἶσθημά του περὶ τῆς ἐκπαίδευστος τοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποίου ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐγνώριζε τὰς ἑλλείψεις.

Διὰ τῆς γειτονίας τῆς πρὸς τὴν Εὐρώπην ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων ἐνωρὶς συμμετέσχεν εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἔδειξαν, ὅτι δὲν εἶχον μόνον τὴν τόλμην μεγαλῶν ἐπιχειρήσεων, ἀλλὰ καὶ τὴν σύνεσιν νὰ τὰς φέρουν εἰς πέρας. Ὅλα ταῦτα δὲν ἠθελον ὅμως δώσει εἰς αὐτὴν τὴν εὐπορίαν τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν, ἂν δὲν ἐπεκράτει τότε, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο αἶσθημα, ἡ στοργὴ καὶ προσήλωσις πρὸς τὴν πατρίδα. Πολὺ περισσότερον παρὰ διὰ τοὺς θησαυρούς, τοὺς ὁποίους ἠθροισαν, πρέκει νὰ θαυμάζωμεν τοὺς Ἰωαννίτας διὰ τὰ ἔξοχα δείγματα, τὰ ὁποῖα ἔδοσαν τῶν γενναίων των φρονημάτων, ἀμιλλώμενοι νὰ μεταδώσουν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ κατοπιν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα τὰς ἀνώτερας ὀφελείας, τὰς ὁποίας δύναται νὰ προμηθεύσῃ ὁ πλοῦτος. Ἦδη περὶ τὸ τέλος τῆς 17ης ἐκατονταετηρίδος ὁ Μάνος Γκούμας προσομιάζει τὴν ἐνδείξιν αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἀπέθανάτισαν τὸ ὄνομά των δι' ἀγαθοεργῶν καθιδρυμάτων. Ἄν δὲν ἦσαν ὁ Ὀράτιος, ὁ Βιεργίλιος καὶ ὁ Φιδρός ἀναγκαῖοι διὰ νὰ ἐκτιμήσῃ τις τὴν εὐγένειαν τοῦ χαρακτήρος τοῦ Μαιήνα, κατ' οὐδὲν ἦσαν οἱ Ζωσιμάδαι κατώτεροι αὐτοῦ.

Ἀπὸ τοῦ 1690 λοιπὸν ὑπῆρχε σχολὴ εἰς Ἰωάννινα καθιδρυθεῖσα παρὰ τοῦ Μάνου Γκούμα, περὶ τῆς σειρᾶς τῶν διδασκάλων τῆς ὁποίας μᾶς διδάσκει ὁ Μελέτιος. Πρῶτος σχολάρχης αὐτῆς ἐχηρημάτισεν ὁ Βησαρίων Μακρὺς ἐξ Ἰωαννίνων, ἱερομόναχος καὶ μαθητῆς τοῦ περιφήμου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τοῦ ἐξ ἀποβρήτων κοινῶς λεγομένου (1). Κατὰ τὸ

(1) Εἶναι βέβαιον ὅτι ἐδιδάχθη καὶ τὰ Ἑβραϊκὰ Ἰδε Κριτικὰς ἐπιστάσεις δελτ. 92.

[1] Λογικὴ Εὐγενίου, ε.λ. 42.

1699 τὸν διεδέχθη ἄλλος ἱερεὺς, ὁ Γεώργιος Σούγ, παρέδωκε τὰ στοιχεῖα τῆς Μεταφυσικῆς τοῦ Νεάπο-
δουρῆς, ὅστις ἐπρόσθεσε τὴν διδασκαλίαν τῆς Λατι-
νικῆς γλώσσης. Τοῦ Ἀναστασίου Παύλου Βασιλείου,
συγχρόνως μετ' αὐτοῦ διδάξαντος, τὰς στοιχειώδεις
περίγειωμετρίας ἀρχὰς ἐξέτεινεν ὁ Ἀνθρακίτης Με-
θόδιος, ὅστις προέστη τῆς σχολῆς κατὰ τὸ 1715· καὶ
αὐτὸς μὲν Ἰωαννίνων. Μετ' αὐτὸν μετήλθεν ἡ σχολὴ
εἰς τὸν Βλαύρον Βασιλόπουλον [2], ὅστις ἐδίδαξε καὶ
σχολαστικὴν φιλοσοφίαν μέχρι τοῦ 1757. Δὲν ἦτον
ἀπλῶς σχολὴ κλείουσα τὸ ἑσπέρας τὰς θύρας μετὰ
τὸ τέλος τῶν μαθημάτων, διὰ τὰς ἀνοίξῃ πάλιν
τὴν πρῶταν πρὸς ἐπανάληψιν αὐτῶν. Πολλοὶ τῶν
μαθητῶν ἦσαν τῆς σχολῆς ὑπάτροφοι, καὶ ἔλαβαν
βοηθήματα καὶ περιθαλψὴν μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν
ἐμελλόν καὶ αὐτοὶ ἀλλαχού νὰ μεταδώσουν τὰς γνώ-
σεις, ὅσας εἰς τὴν γυναικίαν προστασίαν ἄλλων ἐχρε-
ώσονται. Τοιοῦτοτρόπως ἐκτάθη μεγάλη ἡ ἐνέργεια
τῶν τοιοῦτων καταστάσεων, καὶ ἐντεῦθεν συμπεραί-
νομεν πόση δαπάνη ἦτον ἀναγκαία πρὸς σύστασιν καὶ
διατήρησιν αὐτῶν.

Οἱ Μαρούτται, θέλοντες νὰ προικίσωσι τὴν πατρί-
δα των μὲν σχολὴν διευθυνομένην παρὰ τοῦ Εὐγενίου,
ὅστις ἐμελλε νὰ εἰσάξῃ νέας γνώσεις, ἐτύπησαν ἐνε-
κα τούτου νέαν, φέρουσαν τὸ ὄνομά των, ἀνεξάρ-
τητον ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν, τῆς ὁποίας προέστατο ὁ Βλα-
ύρος. Μόνη ἡ Σμύρνη παρουσιάζει πάλιν τὸ φαινό-
μενον τοῦτο τῆς συνυπάρξεως δύο σχολῶν, ἐξ ὧν ἡ
μία, ὡς ἀρχαία, ἐμμένει εἰς τὸν στενὸν καὶ ἀνεπί-
φορον εἰς τὴν ἐκκλησίαν κύκλον τῆς ἐκ τῶν Ἑλλήνων
κληρονομηθείσης μαθήσεως. Ἡ νέα σχολὴ ἐξ ἐναν-
τίας φιλοτιμεῖται νὰ συνδεθῇ μὲ τὰς Εὐρωπαϊκὰς
ἐπιστήμας καὶ ἀναπετᾶ τὰς θύρας τῆς πρὸς αὐτάς.
Ὁ Ἀνθρακίτης Μεθόδιος εἶχε τολμήσει πολὺ ἔνωρις
νὰ μνημονεύτῃ τὸν θεοσεβῆ Μαλεμβράγγιον εἰς τὰς
παραδόσεις του. Ὁ κληρὸς ἐσκανδαλίσθη ὁμοῦς ὑπὸ
τοιαύτην καινοφανῆ ἐπωνυμίαν ἀκούων διδασκομένην
τὴν φιλοσοφίαν, ἐνῶ ἡ ἐκκλησία ἐξέφρασε μόνον τὴν
ἀνοχὴν τῆς μέχρι τοῦ ἐθνικοῦ Ἀριστοτέλους.

Ὁ Εὐγένιος ἠδύνατο εἰς τὴν ἐποχὴν του νὰ τολ-
μήσῃ περισσότερα. Ἦχε μόλις ὑπερβῆ τὸ 26 ἔτος
τῆς ἡλικίας του, ὅταν μετέβη εἰς Ἰωάννινα, διότι
κατὰ τὸ 1742 ἐουτήθη ἡ σχολὴ, ὥστε εἴαν προσ-
θέτωμεν καὶ τὴν ὁρμὴν τοῦ χαρακτῆρός του, δυνάμεθα
νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι εὐκόλως δὲν ἀνεχαιτίζετο.
Ἦδη εἰς αὐτὴν τὴν παράδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς μετε-
χειρίζετο τοὺς Εὐρωπαίους, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς με-
ταφραστικῆς τῶν Σχολίων τοῦ Βουρδογαληνοῦ εἰς
τὸ Δ' τοῦ Γαζῆ, τυπωθείσης κατὰ τὸ 1805 δαπάν-
ηαι τῶν Ζωσιμαδῶν.

Εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἠκολούθει τὸν Γραβεζένδον,
καθηγητὴν τῆς Λειδῆς (Leyden), κατὰ τὰς ἀρχὰς
τοῦ 18ου αἰῶνος ἐνασχοληθεὶς τὸ πρῶτον εἰς τὰ μα-
θηματικά καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν φιλοσοφίαν, καθ' ἣν
ἐκηρύχθη πολέμιος τοῦ περιεϊμαρμένης καὶ προορι-
σμοῦ συστήματος τοῦ Σπινόζα καὶ Χόββες. Ὡσαύτως

λίτου Γενουσηίου (1). Ἄν δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ ἐξ-
ιρθοῦν οἱ φιλόσοφοι ὡς ἐκ τῶν ὀνομάτων μόνον,
δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη αἰτία, διότι ἀμφοτέρων τὰ συγ-
γράμματα, ὡς ἐκλεκτικῶν, δὲν ἠδύναντο νὰ δώσωιν
λαβὴν εἰς κατακρίσιν.

Συγχρόνως παρέδωκε καὶ ἀστρονομίαν ὁ Εὐγένιος
παραδεδωμένος τὸ σύστημα τοῦ Τυχῶ Βραχέ, ὡς
σύμφωνον μετὰ τὰς ἱερὰς Σελίδας. «Καὶ τοὶ μηδεὶς ἠγεί-
»σθω, οὕτως ἡμᾶς πεπεισθαι ἀπαρατρέπτως καθ' ἑαυ-
»τὰ εἶχειν πρὸς ἄλληλα τὰ ἐν τῷ παντὶ σώματα, ὡς
»ὑπὸ Τυχῶνος ὑποτίθεται. Ὁδὸ τοῦτο φρονούμεν
»εἰκεῖνο δέ, μᾶλλον πιθανωτέραν εἶναι τῶν ἄλλων ἡ-
»γούμεθα τὴν δόξαν, καὶ ταύτη ἐμμένειν προσήκον
»ἀποφαινόμεθα, εἰως ἂν μείζον ἐπὶ τούτων φῶς ἡμῖν
»ἐπιλάμψῃ (2).» Εἰς μάτην προσπαθεῖ διὰ τῶν
μέσων τούτων, ἀποφεύγων νὰ προσκολληθῇ εἰς τοὺς
νέους φιλοσόφους, τὸν Λεϊβνίτιον, Οὐόλφριον, Λῶκιον,
ἢ τὸν Κεπλέρον, Γαλιλαῖον καὶ Νεύτωνα (3), εἰς
μάτην ἐλπίζει διὰ τοιοῦτων θουσιῶν νὰ ματαιώσῃ πᾶ-
σαν κατακραυγὴν. Διὰ τῶν θεολογικῶν του διδασκα-
λιῶν, τὰς ὁποίας κατόπιν ἐνηγαλίσθη ἡ ἐκκλησία,
ἐνόμιζε τοῦλάχιστον ν' ἀφοπλίσῃ τὴν ἀδικὸν ἐπίθε-
σιν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἰδείχθη ἀνώφελος.

Ἄξιοπεριέργως εἶναι ἡ ἔρις του μετὰ τοῦ Νεο-
φύτου, ὅστις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δύναται νὰ λη-
φθῇ ὡς πρωτότυπον σχολαστικότητος. Μετὰ ταῦτα
θέλομεν ἰδεῖ πόσον οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες εἰλικρινῶς
συνεφιλιώθησαν, διότι μόνη ἡ σχολαστικότης, ὑπὸ
τῆς ὁποίας τὸν τραγὸν φλοῖον ἐκρύπτετο γνησίᾳ καρ-
δία καὶ ἀκεραιότης χαρακτῆρος, ἐμπόδιζε τὸν Νεό-
φυτον νὰ γνωρίσῃ ἀμείσως τί ἦτον ὁ Εὐγένιος.

Ὁ Νεόφυτος, καὶ Καυσοκαλυβίτης λεγόμενος, συν-
έταξεν ὑπομνηματικὰς παρεμβολὰς εἰς τὸ τέταρτον
τῆς γραμματικῆς τοῦ Γαζῆ, ὅπου καθήπτετο ἀνηλεῶς
τοῦ Εὐγενίου. Τὸ κύριον κεφάλαιον τῆς κατηγορίας
τοῦ Νεοφύτου ἦτο, ὅτι ἀπαλλάττειν αὐτοὶ ἀξιώ-
»σαντες τὴν γραμματικὴν πραγματείαν τῶν λογικῶν
»συζητήσεων, αὐτοὶ ἐπειτα ἐν τῇ καθ' ὑμᾶς λεγομένη
»ὀντολογία θεολογοῦντες οὐκ ἐρυθρίατε μίγνόντες
»τὰ ἀμικτα. Ἡ ἐννοία τούτου ὅλου δὲν εἶναι ὅτι
ὁ Εὐγένιος ὑπέπεσεν εἰς τὸ ἔγκλημα ἀθαδῶς νὰ
πραγματεῦεται περὶ τῶν θείων πραγμάτων. Ἐξ
ἐναντίας μέχρι τοῦ Εὐγενίου ἡ ἐπιστήμη ἐνόμιζεν,
ὅτι φέρεται τεμνῶς καὶ σέβεται τὰ θεῖα, ὅχι διότι
παρέλιπε θεολογικὰς συζητήσεις. Ἄλλὰ διότι δὲν
ἔκαμνε μνείαν αὐτῶν, παρὰ ἐντὸς τοῦ ἕστου τῆς
Γραμματικῆς. Ἐδέχετο λοιπὸν ὁ Νεόφυτος τὴν
περὶ τὰ θεῖα ἔρευναν, ἀλλ' ὅχι ὑπὸ τὸ ἀκόλαστον
ὄνομα τῆς ὀντολογίας. Ἡ παμμάθεια καὶ ἡ πανσο-

[1] Ἀμφοτέρων τῶν συγγραμμάτων τούτων αἱ μεταφράσεις ἐτυπώ-
θησαν μετὰ θέλημα τοῦ Εὐγενίου, δαπάνη τῶν Ζωσιμαδῶν.

[2] Ἐξεδόθη ἐν Βιέννῃ κατὰ τὸ 1805 παρὰ τῶν Ζωσιμαδῶν, Περὶ
τῆς Συστήματος τοῦ Παντός.

[3] Ἐπιτόμως λέγει εἰς τὰς κριτικὰς τοῦ Ἰπιάτσεως, ὅτι ὅχι μόνον
δὲν ἀκολουθεῖ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπικρίνει, μελοδοτεῖ εἰς τὰ
συγγράμματά του δὲν εὐρίσκομεν οπουδαίαν ἀνασκίσην. Ἴδε Κριτ.
Ἐπιστ. σελ. 484.

φία, rerum humanarum atque divinarum scientia εἶναι ἡ Γραμματική, καὶ ὅλα τὰ λοιπὰ ἀποτελοῦν ἐπεισόδια αὐτῆς. Διὰ τῆς Γραμματικῆς μόνης ἐπιτρέπεται ἐπομένως ἡ συζήτης τῶν θείων. Με ἀγγιναύττατον σαρκασμὸν ἐμπαίζει ὁ Εὐγένιος τὸν Νεόφυτον, ὅστις ὀμιλῶν περὶ τοῦ «πῶς μέρος τοῦ λόγου ἢ λέξις ἐστίν» ἀναβαίνει μέχρι τρίτου οὐρανοῦ, ἐξετάζων τί ὁ νοῦς, οἱ ἄγγελοι, ὁ θεὸς καὶ πῶς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ εἶναι τοῦ πατρὸς ὁ λόγος. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, ὀμιλῶν περὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων, ἀποπλανᾶται εἰς παρεκβάσεις περὶ τοῦ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου, περὶ τοῦ ἀπαρχλάκτου τῆς οὐσίας εἰς τὰ πρόσωπα τῆς ὑπερχίας τριᾶδος καὶ περὶ τῶν ἀντιρρήσεων τοῦ Μεγάλου Βασιλείου εἰς τὸν Εὐνομον. Ἄλλου δὲ ἐκθέτων τὰ περὶ τῶν προθέσεων, βυθίζεται εἰς τὴν ἀβυσσον τῶν θείων ὀρημάτων περὶ γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως καὶ οὕτω καθέζη. Ὁ μόνος εὐκολὸς τρόπος νὰ συντάσσονται τεύχη κυκλώπεια πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ἀνθρώπινος μᾶθησις εἶναι ματαιὰ παιδιὰ, ὡς ὁ κύριος τῆς Βαβυλωνίας.

Ὅλη ἡ αὐττηρότης καὶ πικρία τοῦ Εὐγενίου εἶναι θεβαίως ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν συναίσθησιν ὑγειαῦς πεποιθήσεως, μάλιστα ὅταν λέγη εἰς τὸν ἐπίλογόν του: «Ἄλλως ταῦτα, Νεόφυτε, μὴ ἐμοι γε, δαρνίην» γὰρ φορῶ βακτηρίαν, ἐμοὶ μὲν ἀλεξίκακον οὐταν, τοῖς δὲ ἀδίκως τε καὶ συκοφαντικῶς προσιούσι, σὺν αὐτῇ κεφαλῇ τοῦ τύπου κατακλῶσαν τὸ φύσημα.»

Ζῶν ὁ Εὐγένιος δὲν ἐδημοσίευσεν διὰ τύπου τὰς κριτικὰς ἐπιστάσεις, μάλιστα θεβαίονει ὅτι ὁ Νεόφυτος ἤρξατο χειρῶν ἀδίκων, πλανηθεὶς ἀπὸ σπερμολόγους. — «Ἰπὸ τίνος τῶν ψιθύρων, οἱ χαιρεκακοῦντες τὰ τῶν φίλων διαβάλλειν εἰώθασι.» Μολονότι εἶχε τὸν ἄρθρον λόγον ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὁ Εὐγένιος, δὲν ἐφωτίζετο ὅμως ἀπὸ αὐτὸν ἡ κοινὴ γνώμη. Βάναυτοι ἐπιθέσεις, τῶν ὁποίων δὲν ὑπῆρχον ἀρμόδιοι κριταὶ ἦτον ἐπόμενον νὰ τὸν ἀπαυδήτρουν. Ἡ πεποιθήσις του εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τῶν προσπαθειῶν του δὲν ἠδύνατο θεβαίως νὰ κλονισθῇ ἀπὸ παραλόγους ἀντιδράσεις, ἀλλὰ ἐστοχάσθη πλέον κατάλληλον νὰ μεταφέρῃ ἑαυτὸν ἀλλαχοῦ, ὅπου ἐλεύθερος ἀπὸ πρᾶσβολας καὶ ἀντιζηλίας, ἠδύνατο νὰ παραδοθῇ ὀλοκλήρως εἰς τὰς ιδέας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐκυριεύετο.

Μετὰ παρέλευσιν ὀκτῶ περίπου ἐτῶν, κερδήτας τὴν εὐνοίαν τῶν ἐμπόρων τῆς Κοζάνης, πολίχνης τῆς Μακεδονίας, ἤδη εὐπορούσης διὰ τῆς ἐμπορίας, ἤνοιξεν ἐκεῖ σχολὴν, παραδόντας τὴν τῶν Ἰωαννίνων εἰς τὸν μαθητὴν του Τρύφωνα (1).

Πρὶν τὸν ἀκολουθήσωμεν εἰς τὴν νέαν του ἔδραν, δὲν εἶναι ἐκτὸς τοῦ προκειμένου νὰ εἰπώμεν ὀλίγα πινὰ περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν γνώσεων αὐτοῦ ὡς πρὸς ἐκεῖνας τοῦ Βαλάνου, ὠφελούμενοι διὰ τὴν σύγκρισιν ταύτην ἐπιστημονικῆς γινος πάλης, τῆς ὁποίας

τὰ ἐνθῦσματα περιέργως πῶς μετὰ θάνατον ἀμφότερων ἀνέδωσαν φλόγας.

Ὁ Βαλάνος Βασιλόπουλος, μολονότι ἀπολαμβάνων μεγάλην ὑπόληψιν εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων καὶ μετ' εὐλαβείας ὑπακούουμένος εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις πρὸς τῶν προϋχόντων αὐτῶν, καθὼς τῶν ἐπρεπεν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν καὶ δημόσιον χαρακτήρα του, ἐπιστημονικῶς ὅμως θεωρούμενος ἦτο Ἰσωςόμενον λείψανον τῆς ἀρχαίας σοφίας. Νομίζων ἀνάξια προτοχῆς τὰ ἔργα τοῦ νέου Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, περιεγραφακοῦτο ἐντὸς τοῦ τύπου τῶν κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου κληρονομηθειῶν γνώσεων (1). Ἐνώπιον τῆς μαθηματικῆς κρίσεως τοῦ Βαλάνου δὲν εἶχεν εἰσέτι νομιμοποιηθῆ ὡς σπουδαία ἐπιστήμη ἡ ἀλγεβρα, ἀλλ' οὔτε τὰ ὑψηλότερα μαθηματικά. Καταγινόμενος δὲ εἰς τὸ ἀρχαῖον πρόβλημα τοῦ νὰ εὑρεθῶν δύο μέτρα ἀνάλογοι μετὰ δύο δοθειῶν ἀνίστων γραμμῶν, ἐφαντάσθη ὅτι διὰ τῆς ἀπλῆς γεωμετρίας, δι' εὐθείας καὶ κύκλου, ἀνεκάλυψε νέαν λύσιν, πρᾶγμα τόσον ἀδύνατον, ὅσον ὁ τετραγωνισμὸς τοῦ κύκλου. Πρὶν κάμη γνωστὴν τὴν ἀνεκάλυψιν του, ἐζήτησεν ἀπὸ τὴν ἐν Πετρούπολει ἀκαδημίαν πληροφορίαν περὶ τῶν ἐν χρήσει λύσεων, ἧτις διὰ τοῦ Ρουχμάνου ἀπήντησε κατὰ τὸ 1759, ὅτι ἡ ἀλγεβρικὴ λύσις διὰ τῶν ἐξισώσεων εἶναι παναπλουτάτη, γεωμετρικῶς ὅμως κατορθοῦται μόνον διὰ τῆς τομῆς παραβολῶν συμπιπτουσῶν κατὰ τὴν κορυφὴν των. Ἡ δεξις αὐτῆ εἶναι ἐπίσης ἀρχαία τοῦ Μενέχμου ὡς μαρτυρεῖ ὁ Εὐτόχιος.

Ὁ Βαλάνος ἐπέισθη ἔτι μᾶλλον ὅτι τὸ ἔργον του ἦτον ἀνεκάλυψις, θεβαίωθεις ὅτι διὰ κύκλου καὶ εὐθείας οἱ νεώτεροι δὲν ἐπενόησαν τι.

Ἐκθέσας τὴν κατασκευὴν του, ἧτις ἀποτελεῖ τῶν τε δαίδαλον ἀδιεξόδων γεωμετρικῶν σχημάτων, δι' ἐγκυκλίου, τὴν ἐκοινοποίησεν εἰς τὰς Ἀκαδημίας τῶν Παρισίων, τῆς Πετρούπολεως, τῆς Βονωνίας καὶ εἰς τὸν Εὐλέρον. Ὁ Εὐλέρος ἔκαμῃ τινὰς ἀντιρρήσεις, τὰς ὁποίας δὲν γνωρίζομεν ἂν ἐκοινοποίησεν ἀπ' εὐθείας. Ὁ Βαλάνος, καίτοι κατεχόμενος ἀπὸ τετραταῖον πυρετὸν, κατὰ τὰς ὑπέτις κατεγίνετο ν' ἀνασκευάσῃ τὰς ἀντιρρήσεις. Μόνον ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Βονωνίας κατῶρθωτε νὰ τύχη ἀπαντήσεως, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς λακωνικῆς, ἐπαινετικῆς μὲν τοῦ ἀκαμάτου ζήλου, ἀλλὰ σιωπώσης περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου. Εἰς μάτην ὁ Νικόλαος Ζαρζούλης (2) μετὰ φορτικότητος ἐκολιόρκει τοὺς καθηγητὰς τῆς Ἀκαδημίας. Ἡ μόνη παρηγορία τὴν ὁποίαν ἠδυνήθη νὰ δώτῃ εἰς τὸν διδάσκαλόν του, ἦτο ἡ μικρὰ ὑπόληψις τῶν Εὐρωπαϊκῶν περὶ τῶν γνώσεων τῶν Ἑλλήνων, μετ' ὧν ἄλλη διανοητικὴ σχέσις δὲν ὑπῆρχεν ἐκτὸς τῆς πάσης

[1] Ἀστειζόμενος κατὰ τὸν συνῆθη πρὸς τοὺς οικείους του τρόπον, λέγει εἰς τὴν Σχολαστικὴν Θεολογίαν του, ὅτι «οὐκ ἀντίσχομεν, ἀλλ' ὑπεχωρήσαμεν, ὡς ἀφ' ἵππου ἐπὶ ὄνον ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων»

[1] Τοιοῦτον πρωτότυπον παράδειγμα. Ἴδε εἰς τὸν La Guilletière, Athènes ancienne et moderne διηγούμενον τὴν συνέντευξιν του μετὰ τοῦ διδασκάλου τοῦ Σχολείου τῶν Ἀθηνῶν.

[2] Ἴδε περὶ αὐτοῦ εἰς τὸν Κούμαν τόμ. IB. σελ. 565. Ἦτο μαθητὴς τοῦ Βαλάνου, καὶ διάδοχος τοῦ Εὐγενίου εἰς τὸν Ἄθω, ἐπὶ τέλους Σχολάρχης τῆς ἐν Ἰασίῳ ἀδελφειατικῆς Σχολῆς.

μεταξύ Ανατολής και Δύσεως, ἥτις συνκρίσκει καὶ αὐτὴν τὴν ἀνακάλυψιν.

Ὁ Νικήφορος Θεοτόκης, ὅχι ὀλίγον δόκιμος κατὰ τὰς μαθηματικὰς γνώσεις, εἰς ἐπιστολὴν ἐμπνευσμένην ἀπὸ μετριοφροσύνης καὶ εὐλαβείας, δοκιμάζει τὴν ἀνοίξιν τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ Βαλάνου, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀποτυγχάνει [2]. Ἐπὶ τέλους ὁ Βαλάνος ἐτύπωσε τὸ ἔργον του ἐν Βενετία, τὸ ὁποῖον ὁ Τρύφων ἐξαπέστειλε μετὰ καιρὸν εἰς τὸν Εὐγένιον. Εἶχεν ἤδη αὐτὸς ἀκούσει περὶ τοιοῦτου πράγματος καὶ ἐπαραπονεῖτο διὰ τὸ ἀπόρρητον, ἀπὸ φόβου ἴσως μὴ οἰκειοποιηθῆ τὴν ἀνακάλυψιν. Ἐν τούτοις ὁ Εὐγένιος ἐνόμιζε περιττὸν τὴν τυπώσιν τὴν ἀνασκευὴν του καὶ, καθὼς λέγει ὁ Κούμας, ἠναντιώθη καὶ αὐτὸς μετὰ θάνατον τοῦ Εὐγενίου εἰς τὴν τυπώσιν, πρὸς ἀπεφυγὴν σκανδάλου [3]. Τόσον ἦσαν ἀκόμη αἱ περὶ τῶν δύο τούτων διαθέσεις καὶ φιλοτιμίαι ζωηραί. Οἱ κάτοχοι τῶν χειρογράφων ἦσαν ἄλλης γνώμης καὶ οὕτω παρεκινήθη ὁ υἱὸς τοῦ Βαλάνου Κοσμάς νὰ ἐκδικηθῆ τὴν μνήμην τοῦ πατρὸς του διὰ τῆς λεγομένης Ἀντιπελαργώσεως (1), τῆς ὁποίας τὸ μόνον προτέρημα εἶναι ὅτι ἐκθέτει πιστῶς τὰ πράγματα, ἀλλὰ πρὸς βλάβην τοῦ πατρὸς τοῦ Συγγραφέως.

Μετὰ τὴν μετάβασιν του εἰς Κοζάνην ἡ φήμη τοῦ Εὐγενίου καθημέραν πύξανε. Συνέτεινον πολὺ αἱ ἐκκλησιαστικαὶ τοῦ ἔθνους νὰ ἐμποδίζουσαν πᾶσαν παρεκκλήσιν τῶν ἐπιστημονικῶν δοξασιῶν του, καὶ μολον ὅτι δὲν μᾶς διεσώθησαν, ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος ὁμῶς δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ποίας ἀξίας ἦσαν. Ἡ ἐκκλησία ἐνόησεν ὅτι ἦτο τοῦ συμφέροντός της ν' ἀποκτήσῃ ὀλοσχερῶς τοιοῦτον ἄνδρα προσθέτουσα τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματός του εἰς τὴν ἄλλως ἀναμφισβήτητον ἐπιβρόχην της. Ὁ Πατριάρχης Κύριλλος ὁ ΣΤ' ἐπράτεινεν ἐπομένως εἰς αὐτὸν τὴν σύστασιν σχολῆς εἰς τὸν Ἄθω, ἐχούτης ὅχι πλεον ἄλλο σκοπὸν τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ κλήρου. Καθὼς διηγείται ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν αὐτὸν Κύριλλον, καταβάνα μετὰ ταῦτα τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου, ὁ μόνος μισθὸς αὐτοῦ ἦσαν χίλια γρόσια (2). Κατὰ τὸ 1753 ἐυστήθη ἡ Ἀθωνία σχολὴ (3), ἥτις ἔκαμεν ἐποχὴν εἰς ἕλην τὴν Ελλάδα. Μόνην πηγὴν ἀκριβῆ περὶ τῆς σχολαρχίας τοῦ Εὐγενίου εἰς τὸν Ἄθω ἔχομεν τὴν ἀξιοπερίεργον ταύτην ἐπιστολὴν (1). Εἴκοσι μόνους μαθητὰς εἶχεν ἡ σχολὴ ὅταν αὐτὸς εἰσῆλθε, παραχρῆμα ὁμῶς ἠῤῥησεν ὁ ἀριθμὸς μέχρι τῶν διακοσίων. Κατὰ τὸ Συγγέλιον τοῦ Πατριαρχείου, ὁ Εὐγένιος ὄφειλε νὰ παραδίδῃ δύο μαθήματα καθ' ἑκάστην. Ὁ Νεόφυτος Καυτοκαλοβίτης

μεθ' οὗ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὸν εὕρισκομεν ἀχωροῦστος συμφιλωμένον, εἶχε τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν. Ὁ Εὐγένιος ἐν τούτοις παρέδιδε τρία καὶ τέσσαρα μαθήματα ἐπεξεργαζόμενος τὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα, τῶν ὁποίων ἀπέκτησαν τότε ἔλοι οἱ μαθηταὶ ἀντίγραφα καὶ κατόπιν ἐσχημάτισαν τὰ ὀγκώδη συγγράμματα ὅσα αὐτὸς ἐξίδωκε. Λογικὴ, Μεταφυσικὴ, Μαθηματικά, Θεολογία ἦσαν αἱ εὐχάριστοι εἰς αὐτὸν παραδόσεις. Ἰδίως ἀπαιτοῦσε τὴν γνώσιν τῶν μαθηματικῶν ἀπὸ τοῦ ἀκροατῆς του, ἐπὶ τῆς θύρας τῆς Σχολῆς ἐπιγράφας τὸ τοῦ Πλάτωνος.

« Γεωμετρήσων εἰσίτω οὐ κωλύω »

« Τῶ μὴ θέλοντι συζυγῶσω τὰς θύρας. »

δεικνύων διὰ τούτου τὴν νέαν τάσιν τῆς μεθόδου του. Δὲν ἠκολούθει ὁ Εὐγένιος ἀποκλειστικὸν σύστημα, οὔτε εἶχε τὴν ὑπεροφίαν νὰ σχηματίσῃ νέον. Ἐνόμιζε μᾶλλον νὰ κατασταθῆ ὠφέλιμος μὴ τῶν μαθητῶν του εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ συστήματα, διὰ τοῦτο συγχρόνως παρέδιδεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου διπλοῦν μαθῆμα κατὰ δύο διαφόρους Συγγραφεῖς. Αἱ ἐξεοχοὶ τοῦ διδασκαλίου καὶ ἡ φυσικὴ του εὐγλωττία καὶ ζωηρότης συνωδεύοντο ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἐπιμέλειαν, τὴν ὁποίαν ἔχει μόνον ὅστις δὲν διδάσκει ἀπλῶς διότι εἶναι διδάσκαλος, ἀλλὰ διότι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐξακολουθῶν τὰς ἐρεῦνας του, τὰς αὐξάνει καὶ τὰς ἐκτείνει. Πάντοτε παρήρχετο ἡ ὥρα καὶ ὁ Εὐγένιος δὲν ἔπαυε πρὶν ἢ αἱ μαθηταὶ νὰ ἐκφωνήσων τὸ «φθάνει». Ἄν αὐτοὶ δὲν ἐζήτησαν ἀργίαν, ὁ Εὐγένιος δὲν ἔκαμε διακοπὰς, φρονῶν ὅτι πάντοτε ἡ ἀρίστη ἐνασχόλησις εἶναι ἡ σπουδὴ. Κατὰ τὸ Συγγέλιον ὁ Εὐγένιος ὄφειλε νὰ πληρώνη ὑποδιδάσκαλον, αὐτὸς ὁμῶς ἐπλήρωνε πέντε καὶ ἕξ, προσθέσας καὶ λατινικῶν καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν παράδοσιν. Ἐκτὸς τούτου ἐβῆθη τοῦς πάσχοντα καὶ τοῦς ἐνδεεῖς μαθητὰς ἐξ ἰδίων.

Καθὼς βλέπομεν ἡ διεύθυνσις τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς ἦτο ἐντελῶς ἔργον εὐγενοῦς φιλοτιμίας τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρός. Μᾶλλον ἱκανοποιεῖ τὸ ἴδιον αἰσθημα, ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ διασχίσῃ τὴν παλαιὰν ὁμίχλην τῆς ἀμαθείας, ἥτις ἐκάλυπτε τὸν κληρον. Συγχρόνως ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα κατέστη εἰς αὐτὸν ὁ μόνος σκοπὸς τῆς ζωῆς του.

Τὴν ἐξαιρετὴν εὐτυχίαν, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμαζε βλέπων τὴν πρόοδον τῶν ἔργων του, καὶ τὴν καθημέραν αὐξάνουσαν ὑπόληψιν τῆς Σχολῆς, διέκοψε πικρῶς ἡ παρουσία τοῦ Πατριαρχοῦ Κυρίλλου, περιορισθέντος εἰς τὸν Ἄθω μετὰ τὴν ἐκθρόνισίν του. Δὲν ὑπέφερε, φαίνεται, οὗτος τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Εὐγενίου, τὴν ὁποίαν ἐχρέωσται εἰς τὴν δικαίαν δόξαν τοῦ ὀνόματός του, ἐνῶ ὁ Κύριλλος ἐέλεπεν ἐσβεσμένην τὴν ἰδικήν του. Γυμνασμένος εἰς τὰς πλεξάντας τῆς Βυζαντινῆς σκευωρίας, δὲν εἶχε ἀνάγκην νὰ καταβάλῃ πολὺ, διὰ νὰ ἐγείρῃ συστήματιχὴν ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ Εὐγενίου, τὴν ὁποίαν τόσον εὐκολώτερον ἠδύνατο νὰ διευθύνῃ πρὸς τὸν σκοπὸν του, καθόσον ὡς Ἀρχιερεὺς εἶχεν ἐφορευτικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς Μονῆς καὶ τῆς Σχολῆς, ἥτις ἦτο παράρτημα ἐκείνης.

Διὰ νὰ γνωρίσωμεν ἐκ τοῦ πλησίον τί ἦτον ὁ Κύριλλος, πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι μετὰ τὴν πρώτην

[1] Ἴδε τὰ στοιχεῖα τῆς μαθηματικῆς του σελ. 189 καὶ ἐπ.

[2] Ἱστορία, 18^ο κεφ. 563.

[3] Ἐν Βιέννῃ, 1816

[4] Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη παρὰ τοῦ Αἰνεῖου κατὰ τὸ 1838 ἴδε σελ. 54 τῆς Συλλογῆς τῶν ἀνεκδότων.

[5] Τότε ἐπατριάρχειε τὸ δεύτερον ὁ Κύριλλος μέχρι τοῦ 1757 ὅτε ἐκθρόνισθη εἰς τὸν Ἄθω, ἴδε Κούμας τόμ. 1^ο, σελ. 397 καὶ ἐπ.

[6] Καὶ ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Κλάριον, ἐσχάτως ἐκδοθεῖσα, ἀναφέρει τὴν ἐν Ἄθω διατριβὴν τοῦ Εὐγενίου, καθ' ἣν κατὰ τὸ 1758 νοσησάντων ἀπὸ τῆς ἐπιδημίας, 51.

ἐκθρόνισιν του (1), κατοικῶν εἰς Χαλκην, ἐβρεῖν εἰς φῶς Ἀύξεντιόν τινα, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς ὡσφράνθη ἀγιότητα. Ἐκτός τῶν θαυμάτων τῆς ἰατρικῆς τὰ ὅποια περὶ αὐτοῦ διεθρολλοῦντο καὶ ἐπιστεύοντο, ἐπηγγέλλετο καὶ τὸν προφήτην δύο νέων ἐντολῶν, τῆς ἀναβαπτίσεως τῶν προσεργουμένων ἀπὸ ἄλλα δόγματα εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς ἐπαγόδου τοῦ Κυρίλλου ἐπὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου. Ὁ λαὸς ἐφαντατίθη τόσον, ὥστε μὲ ῥάβδους ὀρμήσας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπεδίωξε τὸν Πατριάρχην Πίσιον. Ἡ Ὀθωμανικὴ ἐξουσία, δ' ἀκρίνουσα εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν μὲ ἄκραν λεπτότητα τὰ πνευματικὰ ἀπὸ τὰ κοσμικὰ, τὴν μὲν πρόδρῃσιν τοῦ Αὐξεντίου ἐπραγματοποίησεν, ἐγκαθιδρύσασα ἐκ νέου τὸν Κύριλλον, αὐτὸν ὁμοίως τὸν προφήτην, ὡς στασιαστὴν, μετ' ἄλλων δύο ὁπαδῶν του, παρέδωκεν εἰς τὸν δῆμιον διὰ νὰ τοὺς περιβάλῃ τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου. Μάλιστα ὁ Σουλτάνος, Ὁσμάνης ὁ Γ', ἐξέδωκε θέσπισμα (χάρτι περιφ) παραγγέλλον ὑπακοὴν εἰς τὸν Πατριάρχην δι' ὅσα κανονίσματα περὶ Βαπτίσματος, διότι καθόσον ἀφορᾷ τὰ τῆς Πίστεως οἱ Χριστιανοὶ ὀρεῖσιν τὴν αὐτὴν ὑποταγὴν εἰς τὸν Πατριάρχην, ἣν ὁποῖαν οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς τὸν Σεχίτ-λάμην [1].

Ὁ Κύριλλος λοιπὸν περιορισθεὶς εἰς τὸν Ἄθω, ἐδοκίμαζεν ὅλην τὴν πικρίαν τῆς ἀποτυχούσης φιλοδοξίας ἥτις μεταβάλλετο εἰς ἀκάθεκτον φθόνον κατὰ τῆς ὑπολήψεως τοῦ Εὐγενίου, ἀποκτηθείσης διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς του φιλεργείας, τῆς χάριτος τοῦ τρόπου του καὶ τῆς γοητείας τῶν διδασκῶν του. Τοιοῦτοτρόπως δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν καττρορὰν τοῦ Κυρίλλου, ὅστις, ὄχι μόνον ἐσύττητε τὴν Ἀθωνίδα Σχολὴν καὶ προτεκάλεσε τὸν Εὐγένιον, ἀλλὰ καὶ καλῶς διεκείτο πρὸς αὐτὸ, ἐνόσω ἐπατριάσχευε. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ συστατικὴν πρὸς τὸν Πατριάρχην, μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ Εὐγένιος ἐφοδιάζει τὸν Ἀρχιερεῖα Ἰθέρων Τιμόθεον, μέλλοντα νὰ μεταβῇ, προσκυνητὴς εἰς Ἱεροσόλυμα.

Εἰς μάτην ἐδοκίμασε πρῶτον ὁ Κύριλλος τὸ εὐχολὸν καὶ βάναινον μέσον τῆς συκοφαντίας, γράφων πανταχοῦ ὅσα ὑπεγορεύετο ἀπὸ τὴν κακίαν του κατὰ τοῦ ἐναρέτου ἐκείνου ἀνδρός. Τῆς συκοφαντίας ἡ φαρμακερὰ ἀκμὴ ἐστομοῦτο ἀντὶ νὰ πληγώτῃ τὸν Εὐγένιον, διότι ἡ λάμψις τοῦ ὀνόματός του ἦτο παρὰ πολὺ μεγάλη, ὥστε νὰ σκιασθῇ ἀπὸ τὸ σκότος τοῦ ψεύδους. Ἦναγκάσθη ἐπομένως αὐτὸς ὁ ἴδιος Κύριλλος νὰ ἐστρατεύσῃ παραλύων τὴν πειθαρχίαν τῆς Σχολῆς καὶ ἐντπειρῶν τὴν διχόνοιαν. Ἀμα ὁ Εὐγένιος διέταττε τι, ὁ Κύριλλος διέταττε τὸ ἐναντίον. Ὁταν ὁ Εὐγένιος ἐπαίδευε τοὺς μαθητὰς του διὰ πταίσμα, ὁ Κύριλλος τοὺς ἐλάμβανεν ἐκ δεξιῶν. Ὁχι μόνον τοὺς μαθητὰς ἐξήγειρε κατὰ Σχολάρχου, ἀλλὰ ἐξῆψε τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Ἠγουμένου Μελετίου καὶ

μετεχειρίσθη τὸν Γραμματῆα τῆς Σχολῆς Πανάγγιον τὴν, ὅστις καὶ ἐν Πάτμῳ ἦτο παραχοποιὸν ὄργανον. Οἱ μαθηταὶ ἐπομένως εὐρίσκον προβάτην, τῆς ὑπαρχίας των ποτὲ μὲν τὸν ἕνα ποτὲ δὲ τὸν ἄλλον. «Διμερίσθη, λέγει ὁ Εὐγένιος, τὸ σχολεῖον εἰς τρεῖς τὰς τετραρχίας, ὡς ἡ Ἰουδαία ἐπὶ τῆς μοναρχίας τοῦ Αὐγούστου, καὶ οἱ μὲν ἦσαν Πατριαρχεῖται, οἱ δὲ Μελετίται, οἱ δὲ Παναγιωτίται, οἱ δὲ Εὐγενίται, ἄλλοι Βενετοί, ἄλλοι Πράσινοι καὶ ὁ μὲν ἦν ἡ Ἀπολλῶ, ὁ δὲ Κηρρᾶ.» Οὐτε οἱ ὑπηρέται δὲν ἠθέλον πλέον νὰ κάμουν τὸ χρέος των, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Θυρῶρος. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Εὐγενίου ἠοιγόντο ἀναιδῶς, καὶ τὸ ἤμιτυ τοῦ εὐτελοῦς μισθοῦ του ἐκ χιλίων γροσίων δὲν ἐπληρόνετο πλέον, μολονότι τὸν ἐζήτησαν ἀποληπτικὸν περὶ τοῦ ὄλου. Εἰς μάτην ἐπροσπάθει νὰ ἐξορκίσῃ ὁ Εὐγένιος τὴν ἐξαγριωθείσαν ἰσρατικὴν τρικυμίαν. Οἱ ἀφωσιωμένοι τῶν μαθητῶν του, οἵτινες ἠσθάνοντο θρησκευτικὸν δι' αὐτὸν σέβας, ἠθέλησαν νὰ ὑπογράψωσιν ἀναφοράν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐκμαρτυροῦντες τὴν λύπην των διὰ τὸ συμβάν τοῦτο. Ὁ Εὐγένιος τὸ ἐμπόδισεν. Ἀλλὰ ὁ Κύριλλος ἐφθασεν εἰς τὴν μανίαν, ὥστ' ἐκήρυττεν ὅτι θέλει ἀναβῆ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἰς τὴν Σχολὴν καὶ μὲ τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον του θέλει πατάξῃ τὸν Σχολάρχην. Δὲν ἐξέσω, λέγει ὁ Εὐγένιος, εἰς τίνα εἶναι ἀνοικειότερος αὐτὸς ὁ λόγος, εἰς τὸν εἰπόντα, ἢ εἰς τὸν περὶ οὗ εἴρηται.

Ὁ Εὐγένιος, καθὼς ἔκαμε καὶ ἄλλοτε εἰς Ἰωάννινα, ἔκρινε προτιμότερον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Σχολὴν, εἰς τὴν ὁποῖαν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἦναι ὠφέλιμος. Ἀμέσως ὁ Κύριλλος διέταξε τὴν σφράγισιν τῶν ἀρχείων τῆς Σχολῆς καὶ ἐξέτασιν μαρτύρων κατὰ τοῦ Εὐγενίου. Ἀλλ' ἀμέσως οἱ μαθηταὶ μετεμελήθησαν καὶ πολλοὶ ἐλεγχόμενοι ἀπὸ τὴν συνειδητὴν των μετέβησαν εἰς τὴν Μοσὴν τῶν Ἰθέρων, δπου ἀπετύρθη ὁ Εὐγένιος, διὰ νὰ ζητήσουσ ἀπὸ αὐτὸν συγγνώμην.

Ὁ Κύριλλος διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἦτο ἐντελῶς ξένος εἰς τὰ γενόμενα, προσθέτων εἰς τὴν κακίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν, ἐπροσποιεῖτο ὅτι ἠγνόει διατί ὁ Εὐγένιος ἐγκατέλιπε τὴν Σχολὴν. Ἡ πικρὰ αὐτῆ εἰσωνεία τὸν ἐκίνησεν εἰς ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ ἀξίαν τοῦ χαρακτῆρός του, διότι γράφων πρὸς τὸν Κύριλλον τὴν μνημονευθεῖσαν ἐπιστολήν, τὸν ἀποκαλύπτει παρρητικῶς ὅλας τὰς σχευωρίας καὶ τὴν οὐτιδανὴν διαγωγήν του. Δὲν γνωρίζομεν ἂν ἔδωκεν εἰς αὐτὴν δημοσιότητα, ἀλλὰ τόσον τὸ ὕψος καθῶς καὶ ἡ διήγησις τῶν πραγμάτων πείθει περὶ τῆς γνησιότητός της. «Εἰς οὐκ εἰμί, λέγει, ἐγὼ ὁ κύων ὁ τεθνήκως καὶ πόσος, δπου νὰ θελήτῃ νὰ μὲ συνερισθῇ τὸ μέγεθος τῆς ἐν αὐτῇ ἀξίας τε καὶ δυνάμεως;» — «Γί' ἴδει με ποιῆται τῷ ἀμπελῶϊ μου καὶ οὐκ ἐποίησα αὐτῷ; ἄλλ' ὑπέμεινονα τοῦ ποιῆσαι σταφυλὴν εὐγνωμοσύνης, ἐποίησε δὲ ἡ ἀκάνθας ἀγνωμοσύνης καὶ ἀχαριστίας.»

Ὀλίγον διέμεινεν εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰθέρων ὁ Εὐγένιος. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Κυρίλλου ἀνέβη εἰς τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον ὁ Προῦλαβου Καλλίνικος ὁ Γ', τὸν ὁποῖον μετὰ ἕξ μῆνας ἐκρήμνισεν ὁ λαὸς, κινου-

[1] Πρῶτη φορά ἐπατριάσχευσεν ἀπὸ τοῦ 1748—1751.

(1) Ἴδε τὸν ἐξακολουθήσαντα τὴν ἐκκλ. ἱστορίαν τοῦ Μελετίου τόμ. 4. σελ. 87. Εἰς τοῦτον τὸν Πατριάρχην ἀποδίδει ὁ ἱστοριογράφος τὴν συνθήκην τοῦ Μουκαρράτιου ἧσὶ τῆς κατ' ἴσος ἐπιχωρήσεως τοῦ Πατριάρχου ἐπὶ εἰκοσι ἢ καὶ τριάκοντα ποιγγίων.

μενος ἀπὸ τῶν Κύριλλου, ὅστις, μὴ δυνήθεις νὰ ἐπα-
νέλθῃ κἀκεῖρετο, ὡς εἶδμεν, κατὰ τοῦ Εὐγενίου.
Τὸν Καλλίνικον διεπέμψθη ὁ Σεραφεῖμ Β', ὅστις ἀγα-
πῶν τὴν δόξαν, ἐκάλυπεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν
Κυγένιον, δικαίων τὴν διαγωγήν του καὶ προστήσα-
αὐτὸν τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς (1). Εἰς τὴν προ-
φώνησίν του πρὸς τὸν Πατριάρχην ὁ Εὐγένιος, ἀπα-
ριθμῶν τὰς διαφόρους ἐνδόξους ἐκείνου πράξεις καὶ
εὐτυχίας, καθὼς τὴν κατασκευὴν μύρου, ἤδη σπανί-
σαντος, τὴν καθίδρυσιν καὶ ὑποστήριξιν Σχολείων, τὴν
ἀποκατάστασιν τοῦ Ἱεροῦ Γάβρου, μνημονεῦει καὶ τῆς
ιεῶς διδασκαλίας, τὴν ὁποίαν ὁ Σεραφεῖμ ἐπροστάτε-
σε, καὶ μάλιστα καθιέρωσε κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου
Ἀνδρέου. Ὁ λόγος οὗτος κατ' εὐτυχίαν μᾶς διεπώ-
θη (2). Εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμωμεν εἰς αὐτὸν ὀλίγας
τινάς παρατηρήσεις. Ἡ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου,
ὅστις ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ
ὑπῆρξε καθιδρυτὴς τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας, ἐτελεῖτο μὲ
τρόπον ἀνάξιον εἰς τὸν Ἀποστόλον, τὸν ὁποῖον κατὰ
τὴν παραδεχθεῖσαν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας ἰδέαν, περι-
στάνει ἡ Βυζαντινὴ. Ἡ παρακμὴ τῶν θρησκευτικῶν
τελετῶν κατέστητε τὴν πανηγυρίν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου
εὐωχίαν ἰχθύων καὶ κολλυρίων. Ὁ Εὐγένιος προσι-
μιάζει μὲ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνακινίσεως τῶν νόμων,
τοὺς ὁποίους ὁ χρόνος ἐξαθνεῖ, καὶ παρομοιάζων
αὐτοὺς μὲ δίκτυα, συχνῶς χρῆζοντα ἐπιδιορθώσεως,
μεταβαίνει πολὺ φυσικῶς εἰς τὸν ἁγ. Ἀνδρέαν, ὅστις
ἁλιεὺς ἰχθύων, ἔγινεν ἁλιεὺς ἀνθρώπων. Δεικνύων τότε
ὅτι εἶναι μάταιον νὰ ζητῶμεν διακρίσεις ὑπεροχῆς
μεταξὺ τῶν Ἀποστόλων, στηρίζει πολὺ ὀρθῶς τὸν
στοχασμὸν του εἰς τὸν λόγον ὅτι, ὑψώνοντες τὸν ἑᾶ
καταβιάζομεν τὸν ἕτερον. Εἰς τοῦτο δὲν συνίσταται
τὸ ἀληθὲς ὕψος. Ὁ Ἀνδρέας ἔχει ἴδιον ὑπὲρ πάντα
ἄλλον, ὅτι αὐτόκλητος ἦλθε πρὸς τὸν Κύριον. « Ἀν-
δρέας ἀρχῆθεν ἐμαθητεύσατο, ὅτι ἐκεῖνος αὐτόκλη-
τος παρεγένετο. » Ἦ εἶναι, λέγει, τὰ πρωτεῖα, ὅταν
παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ Ἀνδρέας ἔφερε τὸν Πέτρον, τὸν
κορυφαῖον τῶν Ἀποστόλων, εἰς τὸν Ἰησοῦν (2). Ἀς
σεμνύνηται λοιπὸν ἡ Ῥώμη εἰς τὰ πρωτεῖα. Ἡ ἀλη-
θὴς πίστις θεωρεῖ ὅλους τοὺς ἀποστόλους Ἰησοῦ,
ἕκαστον αὐτῶν ὁμοῦς ἔχοντα ἴδιον χάρισμα. Ἀνυψῶν
ἐπειτα τὴν Βυζαντινὴν Ἐκκλησίαν, ἐπιφέρει ὡς συμ-
πέρασμα τὴν ἀνάγκην ἑορτῆς διὰ τελετῆς, δυναμένης
εἰς ἕκαστον νὰ μεταδώσῃ τοῦ ἑορταζομένου τὴν ἰδέαν.
Τοιοῦτοτρόπως ἐπανερχεται πάλιν ὁ λόγος του ἐκεῖ,
ὅθεν ὠρμήθη, τὴν ἀνακαινίσιν τοῦ τρόπου τῆς πανη-
γυρίσεως. Βλέπομεν ὅτι μὲ πολὺν χάριν καὶ ἀδίαστον
εὐτροφίαν συνδέονται αἱ ἰδέαι του, κρατούμεναι διὰ
χειρὸς εἰς ἐναρμόνιον χορὸν, πρέποντα εἰς τὸ ἐπί-
σημον τῆς πανηγυριζομένης ἑορτῆς. Ὁ λόγος του
εἶναι ὁμαλὸς καὶ καθαρὸς, χωρὶς ἀρχαϊσμοὺς καὶ
σπανιολεξίας, χωρὶς φορτικὴν ἐπιτήδευσιν, μολονότι
πολλάκις τὸ σχῆμα τῆς ἐπαναλήψεως, τὸ ὁποῖον εἶναι
τῆς ρητορικῆς ἢ βακχηρίας, ἐνίοτε ἐξοικουται. Ἀντί-

δμως ν' ἀρίνεται εἰς αὐτό, ὡς εἰς ὀραητικὸν καὶ ἀτα-
κτὸν κύμα, μετράζεται ἀπὸ τὴν λεγικὴν σειράν, διότι
ὁ Ἱεροκῆρξ μὲν δὲν ἀνετράφη ἐντὸς τοῦ Ἀσιατικοῦ
στύμβρου.

Ἐπὶ Πατριαρχοῦ Σχυροῦλ διαώριθη ὁ Εὐγένιος
ῥεφερονδάρτος τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ ὅτε ἐπῆλθεν
ὁ πόλεμος μετὰ τῆς Ῥωσίας, ἑλέων σύγχυσιν πραγ-
μάτων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπεφάτισε νὰ μεταβῇ
εἰς Λειψίαν, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐκδώσῃ εἰς φῶς τὰ
πνεύματά του.

Μᾶς διεπώθησαν τινὲς ἐπιστολαὶ τῆς ἀπὸ Λειψίας
πρὸς τὸν Κυριοκαλυβίτην Νεόφυτον, αἰτινες μᾶς
πληροφοροῦν περὶ τῆς ἐκεῖ διατριβῆς του (1).

Εἰς τὴν πρώτην τῶν ἐπιστολῶν ἐκφράζει τὴν εὐ-
χαρίστησιν του διὰ τὴν ἡτυχίαν, τὴν ὁποίαν ἀπολαμ-
βίνει μακρὰν τῶν ἐρίδων, συμπεριφερόμενος μὲ σο-
φούς ἀνδρας. « Ἡ Λειψία, λέγει, ὁμοιάζει μὲ μο-
ναστήριον· περιττοτέραν ἡτυχίαν δὲν εὗρον οὔτε εἰς
τὸν Ἀθῶ. Εἰς τὴν ἰδίαν οἰκίαν εἶναι ἡ Καπέλλα,
ὥστε κινδυνεύω νὰ γίνω καὶ φιλακόλουθος. » Ἐφο-
βεῖτο πολὺ τοὺς ἱερεῖς καὶ ἐπειδὴ ἐμελλε ν' ἀλλάξῃ ὁ
ἐφημέριος, ὅστις ὑπῆρξε μαθητὴς του ἄλλοτε εἰς τὸ
Ὄρος, ἐπροσπάθει νὰ τὸν ἀντικαταστήτῃ δι' ἄλλου φί-
λου του, Ταράσιου. « Μὲ τὸν ἐφημέριον, λέγει, δὲν ἐ-
λάβομεν νὰ φιλονεικῶμεν ἀφορμὴν περὶ προεδρείας,
καθὼς μὲ τὸν Τριεραρχίτην Ἠγούμενον τὸν βαθυπώ-
γωνα. Ἐγὼ ἐπρόβλεπα τὸν Πα. Ταράσιον — καὶ ὁ
σκοπός μου εἶναι τὸ περισσότερο διὰ νὰ μὴ τύχῃ
καὶ πέσω εἰς κανένα ἄλλον πωγωνάτην. »

Τὸν Νεόφυτον πληροφορεῖ περὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ
Θεοτόκη εἰς Λειψίαν, « οὐ κλέος εὐρύ τε καὶ δίκαιον. »
Ὁ Θεοτόκης ἐμελλε νὰ τὸν προλάβῃ μὲ τὴν ἐκδοσιν
τῶν διδασκῶν του, ἀλλ' ὁ Εὐγένιος δὲν ἐσπευδεῖ. Καὶ
ἄλλοι συνέβησαν εἰς Λειψίαν πρὸς ἐκδοσιν βιβλίων.
« Πρὸ ἡμῶν θέλει προκύψει ὁ ἀσκητὴς Καισάρειος,
γράφει ὁ Εὐγένιος, μὲ τὴν ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου του,
ἐπιγραφομένου, Καθρέπτης τῶν Γυναικῶν. Ἄν εἶχον
ἡ γυναῖκα ἢ κόρην, δὲν ἤθελον συγχωρῆσαι νὰ ἐνοπτρι-
σοῦν εἰς τοιοῦτον καθρέπτην. » Πληροφορῶν δὲ περὶ
τῶν καθ' ἑαυτὸν, ἀσυνομιλῶ, λέγει, πότε μὲ τοὺς
νεκροὺς πότε μὲ τοὺς ζῶντας σοφοὺς καὶ ὠφελοῦμαι
μακρὰν ἀπὸ τὴν τύβην τοῦ κόσμου ἀναπαύομαι.
« Κατέστητα καὶ τὸν Πα. Ταράσιον ἐφημέριον τῆς ἐν
Λειψίᾳ Καπέλλας. » — « Τὸ παρελθὸν θέρος ὄλην τετρά-
μηνον διέτριψα εἰς Χάλλην. — Μετὰ τὴν πανηγυρίν
μελετῶ πάλιν εἰς Χάλλην νὰ ἐπιστρέψω καὶ νὰ δια-
τρέψω ὅλον τὸν χειμῶνα ἐκεῖ συνοικῶ μετὰ τοῦ
θαυματούργου φιλοσόφου τε καὶ μαθηματικοῦ Σεγ-
νέρου καὶ πλουτίζομαι. Ἐπιμελοῦμαι ἅμα τε καὶ
τῶν ἐμῶν συμπνευμάτων καὶ τὰ κτενίζω καὶ τὰ
βοσφυρίζω καὶ ἄλλοτε ἄλλως τὰ διαπλέκω. Εἰς τὴν
ἐκδοσίν των εἶμαι — πλέον δειλὸς ἢ θρασύς. Ὅμως
πρέπει τέως ν' ἀποτολμήσω. »

Ἐκ τῶν ἀφιχθέντων τότε εἰς Λειψίαν ἦτο καὶ Νε-

[1] Ὁ Σεραφεῖμ ἐπατριάρχεισε μέχρι τοῦ 1760.

[2] Ἡ ἐπισημοσύνη παρὰ τοῦ Ἀθηνῶν. Ἦτε Σχολογῆ τῶν ἐνακιδέτων.

[3] Ἰωάννης Α', 41.

[4] Τὰς ἐπιστολάς ταύτας εὗρον παρὰ τῆς Κ. Γ. Βιβλιοθῆς, ὅστις μὲ
μεγάλην προθυμίαν μ' ἐπέστρεψε τὴν χρῆσιν τῶν.

ρολογιώτατος τις Ἀμβρόσιος, τὸν δοκίον ὁ Νεόφυτος ἐσύστησεν εἰς τὸν Εὐγένιον νὰ ὀδηγήσῃ καὶ συμβουλεύσῃ. « Ἀνέζητοῦσε, γράφει, οὗτος τὴν ὀδηγίαν μου πρὶν ἔλθῃ, ἐγὼ τὸν ἐσυμβούλευσα νὰ μὴ λάβῃ τὸν κέπον, ἐὰν δὲ μὲ ἤκουε τώρα, καλὰ ἔκαμνε νὰ ὑπάγῃ ὀπίσω. Ἀκροώμενος τὰς κοινὰς καὶ πανδήμους διδασκαλίας ἔχει νὰ ὑποφέρῃ τῶν συνακρωμένων μαθητῶν τὰς ἐνοχλήσεις, τῶν ἀγενεῶν ὁ πωγωνάτης, τῶν στενοβράχων ὁ μανδουφόρος, τῶν φιλοπραγμάτων ὁ στένων ἀπαύστως καὶ τρέμων καὶ ἐπὶ πᾶσι θρηγῶν, εἴτε Ἡράκλειτος, εἴτε Ἱερεμίας. »

Μετὰ κατὰ τὸν γράφει ὁ Εὐγένιος πρὸς τὸν φίλον του, « ἤξευρε ὅτι πρὸ δύο χρόνων καὶ ἐπέκεινα πολλὰ παρὰ τῆς Μεγάλης Αὐγούστης ἔδωκάν μοι νὰ ἐλπίζω τινὲς τῶν ἐκεῖ ἐγκρίτων ἐμοὶ εὐνοῦστατοι, ἐὰν θελήσω νὰ ἀπέλθω εἰς τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Κορυφαίου τιμωμένην μονρόπολιν, ὅπερ ἐγὼ ἐπὶ τοῦ νῦν τὸ ἀπέφυγον. Πέρυσι ἐπεστάλη μοι τὸ παρ' αὐτῆς τῆς Μεγάλης συνταχθὲν εἰς νομοδοσίαν τοῦ κράτους βιβλίον, διὰ νὰ τὸ ἐρμηνεύσω ἐκ τῆς Γαλλικῆς εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς ἡμετέρας καὶ προσετάγην ἐξ αὐτῆς τῆς Αὐλῆς ν' ἀφιερῶσω τὴν μεταφράσιν εἰς τὴν Α.Μ. Ὑπήκουσα, ἔστειλα τὸ ἔργον τετελειωμένον κατὰ τὸ παρελθὸν Πάσχα καὶ εἰς αὐτὸ ἠηρέστησα παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα. Τεχμήριον ὅτι τὸ Κράτος αὐτῆς ἐπέμψέ μοι τὸν παρελθόντα Αὐγούστην ὅσον δέκα πούγγια εἰς ἀνταπόδοσιν τοῦ κόπου μου. Πρὸς τούτοις δὲ ἐπροβλήθη μοι ν' ἀναδεχθῶ καὶ τοῦ νεωστὶ ἰδρυθέντος ἐκεῖ Α. φροντιστηρίου, ἐπὶ παθεύσει τῶν εὐγενῶν, ἐπιστάσιαν. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, πολλὰ καὶ δίκαια ἀναλογισάμενος, παρητήθην, δὲν ἤξευρω ὅμως ἂν ἡ παραίτησίς μου αὕτη φανῇ ἀποδεκτὴ. »

Ἔχομεν καὶ περὶ τούτου ἐπιστολὴν « Πρὸ ἡμερῶν ὀλίγων, γράφει ἔλαβα γράμματα ἀπὸ Πετροπόλεως, δι' ὧν φαίνεται ὅτι δὲν ἀποδέχονται τὴν παραίτησίν μου ἀπεκρίθησαν εἰς τὴν ἀπολογία μου, ἔλυσαν ὅλας μου τὰς δυσκολίας· μὲ ἀφίνουν ἐκεῖ νὰ εἶμαι πανελεύθερος ὅπως θελήτω καὶ ἐνότω θελήτω νὰ διατρέψω. Ἡ Αὐγούστη ἐμεγάλυνε τὸ κλέος τῆς (τὸ γήϊνον καὶ κοσμικόν) ἐπ' ἐμοί, διώρισέ μοι χίλια βρούβλια εἰς σιτηρέσιον ἐνιαύσιον καὶ προσέταξε νὰ δοθῇ εἰς τὴν ἐπιστάσιαν μου ἡ πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ βιβλιοθήκη διὰ νὰ εἶναι πρὸς ἐμὴν χρῆσιν καὶ νὰ κάμω μετὰ πάσης ἀδείας καὶ ἀνέσεως τὴν οἴαν σπουδὴν ἀγαπῶ. Πολλοὶ μεγάλοι καὶ τῶν ἐκεῖ κτ' ἐμοὶ εὐνοῦστατοι γράψαντες μὲ συμβουλεύουσι νὰ μὴ φανῶ ἀγνώμων εἰς τὴν βασιλικὴν εὐεργέτησιν. Καὶ λοιπὸν ἐδέχθην ταύτην τὴν πρόκλησιν καὶ μετὰ τὸ Πάσχα σὺν θεῷ ἄψομαι τῆς ὁδοῦ. »

Τὰς αὐτὰς συνθήκας προβάλλει ὁ Εὐγένιος εἰς τὸν Νεόφυτον διὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Ἀντὶ μισθοῦ τὸν προσφέρει τὴν συνδρομὴν του εἰς τὴν ἐκδοσιν τῶν πονημάτων του. — « Ὁ ἐμὸς κληρὸς, κληρὸς σὸς, σὸς οἶκος ὁ οἶκός μου. » Διὰ νὰ δυνήθῃ δὲ νὰ διέλθῃ διὰ τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας τὸν συμβουλεύει νὰ λάβῃ γράμματα ἐφοδιαστικὰ πρὸς ἀσφάλειαν. « προβαλλόμενος πάντοτε τὸ ἐμὸν ὄνομα, ὡς ὅτι ἔρα εἶσαι ἐκ τῆς ἐμῆς συνοδείας, — τούτο σὲ λέγω εἰδῶς ὅτι δυσ-

χερῶς ἐπιτρέπουσι τὴν εἰσοδὸν εἰς τοὺς καλοῦνται φοβούμενοι τὴν ζήτα καὶ τὰ ἀκόλουθα » Ἰδοὺ ἐπέμψα τῷ Εὐγενεστάτῳ Κ. Σκαρλατᾷ ἡ Στούρτζα εἰς Βιένναν μίαν λογικὴν, μὲ μαθηματικὴν στοιχειώσιν, τοὺς δύο τόμους τοῦ Βρυεγνίου καὶ τοὺς δύο τόμους ἐκ τῶν τοῦ Θεοδωρήτου, οἵτινες ἕως τοῦ νῦν ἐπωθήσαν καὶ ἐν μέρει μίαν βιογραφίαν τοῦ αὐτοῦ ὁ τρίτος τόμος ἕως τοῦ Πάσχα ἐκδοθήσεται καὶ αὐτός. »

Ὁ Νεόφυτος φαίνεται ὅτι ἀττειζόμενος ἐπρόβαλε τὴν ἔλλειψιν οἴνου ὡς λόγον παραιτήσεως, σπουδαίως ὅμως ἰδικαιολογεῖτο ὡς ἐκ τῆς ηλικίας του. Εἰς ταῦτα ἀπαντᾷ ὁ Εὐγένιος. « Ἐγὼ φοβοῦμαι μὴ καὶ πλείων τοῦ δέοντος (οἶνος) παρῇ καὶ μὲ ὑποθρέττει ἐννοουῦντα τὸ πίνειν, τὸ ἐκ παρακλήσεως καὶ ἐξ ἐπιτάγματος. Τοῦτο μὲν οὐν ἔχει παράκλησιν τινα, τὸ δὲ τῆς ἀποβολῆς τῶν ὀδόντων οὐκέτι — τούτο σοὶ συμπάσχω καὶ αὐτός· ὑπὲρ τοὺς ἡμῖς ἀπέβαλον, τοὺς δὲ λοιποὺς ἔχω σαλευομένους. Πολλάκις ὅταν ὁ ἐμὸς σφοδρότερός μοι συνέχῃ, φοβοῦμαι μὴ καὶ ὀδόντα ἕνα τῶν περιλοίπων συναποχρεμφθῶ. »

Μᾶς εἶναι βέβαια εὐάριστον νὰ ἴδωμεν καὶ ἐκ τοῦ πλητίον τὸν μεγάλον ἄνδρα εἰσαγόμενοι εἰς τὴν καθημερινὴν του συμπεριφορὰν. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του τούτων βλέπομεν πόσον ὀλίγον συμερίζεται τὸν τύπον καὶ τὰς προλήψεις τοῦ τάγματός του Φαιδρός καὶ εὐθυμὸς εἰς τοὺς τρόπους του, ἡγάπα τὴν κοσμίαν ἀστείότητα, ἣτις εἶναι ἴδια εἰς τὰς ψυχὰς, αἵτινες δὲν φυσιῶνται ἀπὸ τύπον.

Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς τῶν ἐπιστολῶν, συλλέξας αὐτὰς δι' ἄλλον ἔως σκοπὸν, παρὰ τὸν ἱστορικόν, παρημέλησε τὴν χρονολογίαν. Μία ἐξ αὐτῶν φέρει κατὰ τύχην ἡμερομηνίαν ἐκ Λευσίας 1770 Ἰουλίου 24. Ἐκ τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξεδόθη τὸ τελευταῖον ἔργον, τὸ ὁποῖον μνημονεύει εἰς τὰς ἐπιστολάς του (1), ἐξάγομεν ὅτι μέχρι τοῦ 1775 διέτριψεν αὐτόθι. Κατὰ τὸ 1766 ἤδη ἐφάνη ἡ Λογικὴ, τῆς ὁποίας ὁ πρόλογος φέρει ἡμερομηνίαν 28 Μαΐου. Ἄν συνδέσωμεν μὲ ταῦτα, τὰ παρ' αὐτοῦ γραφόμενα, ὅτι δὲν ἔσπευσεν εἰς τὴν ἐκδοσιν τῶν ἔργων του, ἔπεται ὅτι περίπου δέκα ἔτη διέτριψεν ἐν Γερμανίᾳ.

Εἶναι καιρὸς τώρα νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῶν πονημάτων τοῦ Εὐγενίου, τὰ ὁποῖα, καθὼς εἶδαμεν, διατρίβων ἐν Γερμανίᾳ ἐξέδωκεν. Ἄν ἐξοχος διδασκαλικὴ ἰκανότης, προσωπικὰ προτερήματα καὶ ἠθικαὶ ἕρεται κατέστησαν τὸν Εὐγένιον τόσον ἀξιοσέβαστον, ὥστε καὶ ἡ Μεγάλῃ Αἰκατερίνῃ ἐνόμισε δόξαν τῆς νὰ περιποιηθῇ, τὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα του ἐξασφαλίσαι εἰς αὐτὸν τὸ ἀποκτηθὲν ὄνομα καὶ διὰ τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Τὸ εἰλικρινέστερον ἐγκώμιον, τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ κάμωμεν τῶν ἔργων του, εἶναι ἡ πιστὴ ἀνάλυσις τῶν.

Ἡ Λογικὴ εἶναι τὸ πρῶτον σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκεν, ὥστε βλέπομεν ὅτι ὁ Εὐγένιος δὲν ἐκιντᾷ

[1] Μακρυίου Θεοδωρήτου Ἐπισκόπου Κυρίου τὰ συζόμενα ἔργα. Χάλκη. 1760. 70. 72. 75 Τόμος 5.

ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν τοῦ νὰ ἴδῃ τὸ ὄνομα τοῦ τυπω-
μένου ἐπὶ τοῦ μετώπου βιβλίου, ἀλλ' ἐσκέπτετο σπου-
δαίως ἠγωνίζων ὅτι πάντοτε δύναται τις νὰ τελειο-
ποιήσῃ καὶ ὅ,τι ἤδη νομίζει ὀρθόν.

Ἡ Λογικὴ ἐτύπώθη δαπάναις τοῦ Θωμᾶ Μανδακά-
σου, μετερχομένου ἐν Λευψία τὴν ἱατρικὴν καὶ τι-
μωμένου παρὰ τῶν Γερμανῶν, βέβαια ἐπαξίως ἀφοῦ
ἔκρινε τοιαύτην τῆς παρουσίας του χρῆσιν (1). Ἀφιε-
ρώθη δὲ τὸ ἔργον εἰς τὸν Γρηγόριον Ἀλεξ. Γρίκαν
Βοεβόδαν.

Καθὼς λέγει ὁ Εὐγένιος αὐτὸς εἰς τὸν πρόλογόν
του, ἡ Λογικὴ εἶναι τὸ προῖόν τῶν συνεχῶν παραδό-
σεών του. Ἢδη ἡ ὕλη τῆς Λογικῆς εὐρίσκετο ἐξ
ἀντιγραφῆς εἰς τὰς χεῖρας τῶν μαθητῶν του καὶ ἦτο
τὸ σημαντικώτερον βοήθημα μελέτης κατὰ τὴν ἐποχὴν
ἐκείνην τῆς ἐντελοῦς ἐνδείας. Πολὺ περισσώτερον διε-
δόθη τῶρα τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον τελειοποιήθην διὰ
τῆς ἀναθεωρήσεως καὶ συστηματικῆς κατατάξεως τῆς
ὕλης ταύτης, κατέστη τῶντι ἡ βάση τῆς φιλοσοφικῆς
σπουδῆς καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Ἀφοῦ ἐξιστορεῖ βραχέως, καὶ μᾶλλον ἐν εἴδει κα-
ταλόγου, ὅλους τοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους καὶ τοὺς
πεπαιδευμένους τοῦ ἔθνους μέχρι τῆς ἐποχῆς του, ἐ-
κφέρει ὁ Εὐγένιος τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν, ὅτι ἐκου-
σίως εἰ τελευταῖοι οὗτοι περιωρίσθησαν εἰς στενὸν
κύκλον. «Οἱ πάντες... τὴν αἵρεσιν Περιπατητικοὶ καὶ
» τῆς Ἀριστοτέλους ἐνὸς φωνῆς ἤρτημένοι.... Ἐξ οὗ
» δὴ καὶ τῆς παρ' ἡμῖν φιλοσοφίας τὴν ἀφορίαν βλέπων
» οὐκ ἂν τις θαυμάσειε. » Ἀντὶ τούτου φέρει παρὰ-
δειγμα τὰς προσπάθειάς τῶν Εὐρωπαίων, οἵτινες χει-
ραφεθέντες ἀπὸ τὴν δουλικὴν τῶν ἀρχαίων λατρείαν
νομίζουσιν χρεῖος τῶν νὰ ἐρευνήσουν ἀνεκάθεν τὰ πράγ-
ματα, πεποιθότες ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὲς σέβας πρὸς
τὴν φιλοσοφίαν καὶ τοὺς φιλοσόφους, τὸ νὰ μὴ κάμνη-
ις χρῆσιν τοῦ ἰδίου του λογικοῦ. Ἡ φιλοσοφία εἰς
τοῦτο συνίσταται νὰ νοοῦμεν τὰ πράγματα μὲ τὰς
ἰδίας δυνάμεις καὶ τότε μόνον ἡ ἀλήθεια γίνεται κτη-
μά μας. «Οὐδὲ γὰρ εἶναι τοῦτο καινοτομεῖν, ἀλλ' ἀρ-
» χαϊκῶς μάλιστα βαίνειν, τοῦ γὰρ ἀληθοῦς ἀρχαιότε-
» ρον οὐδέν. »

Εἰς τὴν πρώτην Προδιατριβὴν προσπαθεῖ ὁ Εὐγέ-
νιος νὰ προσδιορίσῃ τὴν φιλοσοφικὴν του ἐποψιν. Δὲν
εἶναι δογματικὸς, εἶναι ἐκλεκτικὸς καὶ τὸ ὁμολογεῖ ὁ
ἴδιος. «Μία λοιπὸν ἦδε μηχανὴ εἰς ἐπιτυχίαν τοῦ
» τέλους, μηδεμιᾶ αἰρέσει προανατεθέντα τὰς πάσας
» ἐλευθέρως ἐμπεριελθεῖν καὶ ἀφ' ἐκάστης τὸ ἐν αὐ-
» τῇ τοῦ ἀληθοῦς μόνον ἐμβριθῶς καὶ εὐσυλλογίστως
» ἀναλέξασθαι. . . » — Οὐκ οὖν τοίνυν περιπατητι-
» κός κ.τ.λ., εἰμὴ Αἰρεσιώτης θέλεις ἀκούειν, ἀλλ'
» λὰ φιλόσοφος. Ἴνα γὰρ τοῦτο ᾗ, ἐκλεκτικὸς
» ἔσται. »

Καθὼς εἶπε πολὺ εὐφυῶς εἰς ἕκ τῶν μεγάλων ἀν-
δρῶν τῆς ἐποχῆς μας, ἐκλεκτικὴ φιλοσοφία δὲν ὑπάρ-
χει, ὑπάρχουν μόνον ἐκλεκτικοὶ φιλόσοφοι. Ἐκαστος
τούτέστι ἐκλέγει κατ' ἀρέσκειαν, διότι ἂν ὑπῆρχε

κριτήριον ἐκλογῆς, ἠθέλαμεν ἔχει ἀμέσως σύστημα
καὶ αἵρεσιν.

Διὰ πολλοὺς λόγους ἦτο ἠναγκασμένος ὁ Εὐγένιος
νὰ ἐναγκαλισθῇ τὴν ἐκλεκτικὴν μέθοδον, κυρίως
ὁμως διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν φιλικὴν σχέσιν πρὸς τὴν
θρησκείαν. Δὲν ἦτο ἔργον τῆς ἐποχῆς νὰ εἰσαῖν νέον
δόγμα, ἀλλὰ νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν φιλοσοφικὴν ἐ-
ρευναν διὰ τῆς συσχετίσεως μετὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς
προόδου. Τοιαύτη ἐποψὶς δύναται νὰ εἶναι μόνον ἐκ-
λεκτικὴ. Ἀπωθῶν λοιπὸν ὁ Εὐγένιος τὴν γνώμην ἐ-
κείνην, οἵτινες προβαίνουν μὲ τοσαύτην ἀκρισίαν ὡς-
τε νὰ νομίζουσιν ὅτι δύναται ἄλλως νὰ δογματί-
ζουσιν κατὰ τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἄλλως κατὰ τὴν θρη-
σκείαν [σελ. 61], παραδέχεται δύο εἴδη θεολογίας,
τῆς μὲν φυσικῆς, τῆς δὲ δι' ἀποκαλύψεως. Ἡ δι' ἀπο-
καλύψεως εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἐρεύνης μας, ἡ φυσικὴ ὁ-
μως, συνισταμένη εἰς τὰς κοινὰς ἐννοίας, καὶ εἰς τῶν
ὀρωμένων τὴν καλλονὴν, δύναται νὰ εἶναι ἐπιτετραμ-
μένη εἰς τὸν φιλόσοφον.

Χωρὶς νὰ φιλονεικήσωμεν περὶ τῆς διακρίσεως
ταύτης μὲ τὸν Εὐγένιον, δυνάμεθα νὰ ἀντιτάξωμεν
διαφόρους παρατηρήσεις. Ἡ φυσικὴ θεολογία δὲν δύ-
ναται νὰ διαφέρῃ ἀπὸ τὴν θεολογίαν τῆς ἀποκαλύψεως
κατὰ τὸ περιεχόμενον, διότι τότε ἠθέλαμεν ἔχει δύο
χωριστοὺς θεοὺς. Ἡ διαφορὰ εἶναι ἐπομένως μόνον
κατὰ τὴν μορφήν ἐξ ἄλλου μέρους αἱ ἀλήθειαι τῆς
ἀποκαλύψεως ἔχουν ὠρισμένην ἐννοίαν καὶ ἡ ἐξήγησις
αὐτῆς εἶναι ἤδη φιλοσοφία. Καὶ αὐτὸς ὁ Εὐγένιος ἐν-
νοεῖ ὅτι, ἂν ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἔρευ-
ναν καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ θεοῦ, πίπτομεν εἰς ἀπλήν μα-
ταιολογίαν. «Τῶ ὄντι γὰρ ὁ τοὺς φιλοσοφοῦντας τοῦ
» περὶ Θεοῦ τι λέγειν ἀπάγων, εἰς ἀθείαν ἐστὶν αὐ-
» τοὺς ἐβρωμένως παρακαλῶν. Τί γὰρ ἐστὶ φιλοσοφία,
» ἀλλ' ἢ γνῶσις θεῶν τε καὶ ἀνθρωπίνων; » — Εἴ-
ναι ἐπομένως φανερόν ὅτι ὁ Εὐγένιος μόνον κατ' οἰκο-
νομίαν ἐξαιρεῖ τὴν ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀποκαλύψεως
γνῶσιν τοῦ θεοῦ, διὰ νὰ δύναται νὰ θεολογήσῃ φιλο-
σοφῶν χωρὶς νὰ φαίνεται ὅτι ψαύει τὰ δόγματα τῆς
ἐκκλησίας. Τὸ νὰ νομίζῃ τις ὁμως σπουδαίως ὅτι
τοῦτο ἔχει ἄλλην ἐννοίαν παρὰ πολιτικῆς, συμμορφου-
μένης μὲ τὰς ἀνάγκας τοῦ χρόνου, εἶναι ἀπάτη εἰς
τὴν ὁποίαν δύναται τις νὰ ὑποπέσῃ μόνον ἐκουσίως,
ὄχι ὡς φιλόσοφος. Ἄλλο εἶναι ὁ σκεπτικισμὸς, ὅστις
ἀρνούμενος τὴν γνῶσιν τοῦ ἀπολύτου, δὲν δέχεται οὔ-
τε τὴν ἀποκάλυψιν. Ὁ Εὐγένιος τὸν ἀποδοκιμάζει.

Εἰς τὴν δευτέραν Προδιατριβὴν ὁμιλεῖ ἐν γένει πε-
ρὶ τῶν ἐφοδίων τοῦ φιλοσόφου καὶ τῶν ἀτοπιῶν, τὰς
ὁποίας ὀφείλει ν' ἀπορρίψῃ, ἐκθέτει δὲ σειρὰν παρατη-
ρήσεων ὅλων σχετικῶν, αἵτινες ἐποβλέπουν ἀτομικὰς
ἀσθενείας καὶ ὄχι τὴν φιλοσοφίαν αὐτήν. Εἰς τὰς πα-
ρατηρήσεις ταύτας δὲν προσθέτει τι ἀκριβέστερον ἢ
τρίτην προδιατριβὴν περὶ τῶν γνωστικῶν δυνάμεων,
ἧτις τὰς ἐξιστορεῖ ἀνευ ἀναλύσεως, οὔτε ἡ τετάρτη
ἧτις ἀπαριθμεῖ τῆς φιλοσοφίας τὰ μέρη.

Εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Εὐγενίου δὲν εἶχεν εἰσέτι ἐπι-
κρατήσῃ ἡ συνήθεια νὰ προτάττωνται εἰς τὴν λο-
γικὴν οἱ νόμοι τῆς νοήσεως, τούτέστιν ὁ νόμος τῆς
ταυτότητος, τῆς ἀντιφάσεως καὶ τοῦ ὅτι μεταξὺ τούτ

[1] Ἴδε τῆς Λογικῆς τὸν Πρόλογον τῆ ἀναγνώστη.

των μέγος ἄρος δὲν ὑπάρχει (1) καὶ τελευταῖον τοῦ ἀποχρῶντος λόγου [ratio adaequata]

Ἡ λογικὴ ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ τὸ οὐδέτερον ἔδαφος τῆς φιλοσοφίας. Ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι τοῦ Καντίου καὶ μετ' αὐτὸν ἡ ἐπιστῆμη αὐτὴ δὲν ἔκαμε δῆμα *Sedet aeternumque sedelit infelix Theseus*. Εἰς τὸν Καντίον χρεωστεῖται ὅτι κατέδειξε τὴν ἀτέλειαν καὶ τὴν σχετικὴν ἀξίαν τῆς. Ἡ λογικὴ κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι σπουδῆ τῶν διαφορῶν τρόπων τῶν ἐννοιῶν, κρίσεων καὶ συλλογισμῶν κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν μορφήν. Ἱστορικῶς μᾶς ἐχθέτει τὴν ποικιλίαν τῶν διαφορῶν τούτων μορφῶν καὶ κανόνων ἐξωτερικῆς ἀκριβείας. Οἱ κανόνες οὗτοι μᾶς διδάσκουν ἀρνητικῶς τί εἶναι ἠπατημένον καὶ παραλογισμὸς, ὅχι ὅμως πῶς δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἀλήθειαν, διότι κιννοῦν ἀφαίρεσι τοῦ ἐμπεριεχομένου. Ὅταν συλλογίζομεθα π. χ. ὅτι, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι θνητοί, ὁ Παῦλος εἶναι ἄνθρωπος, ἄρα εἶναι θνητός, ὁ συλλογισμὸς εἶναι ὀρθός καὶ κατὰ τὴν μορφήν καὶ κατ' οὐσίαν. Ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἐμπεριεχομένων ἐννοιῶν ἔχομεν ἄλλοθεν καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ λογικοῦ σχήματος. Γνωρίζομεν τὴν ἔκτασιν τῆς ἐννοίας τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ θνητοῦ, τοῦ Παύλου καὶ ὅτι εἰς τὸν Παῦλον κατηγορεῖται τὸ ἄνθρωπος καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ θνητός. Τὴν γνῶσιν ταύτην ὅμως, ἐξ ἧς ἐξαρτᾶται τοῦ συλλογισμοῦ ἡ ὀρθότης, ἔχομεν ἀνεξαρτήτως τοῦ συλλογισμοῦ τούτου. Ἄς θεωσωμεν ἀντὶ ἐκείνων τῶν ἐννοιῶν ἄλλας κατ' ἀρέσκειαν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ξύλον, ὁ ὄφις εἶναι ἄνθρωπος ἄρα ὁ ὄφις εἶναι ξύλον. Καὶ ἐδῶ ἔχομεν συλλογισμὸν κατὰ τὸ σχῆμα ὀρθόν, ἀλλὰ ψευδῆ κατὰ τὸ ἐμπεριεχόμενον. Δὲν ἀρκεῖ λοιπὸν νὰ ἔχωμεν μείζονα καὶ ἐλάσσονα πρότασιν, ἐξ ὧν ἐξάγομεν συμπέρασμα· πρέπει ἡ σχέσις τῶν ἐννοιῶν νὰ εἶναι ἀληθής· ἡ λογικὴ ὅμως δὲν μᾶς ἐγγυᾶται μὴ προσδιορίζουσα αὐτὴ τὰς ἐννοίας, ἀλλὰ προϋποθέτουσα αὐτάς. Τὴν ἄλλο εἶναι, παρὰ γυμναστικὴ τῶν μυῶνων τοῦ λόγου, ἡ παιδιὰ ἐκείνη μὲ τὰ σχήματα τῶν συλλογισμῶν, *Γραφοδὸς, Θεναζε, Γενιο, Συβασι, Σπειθαμίνε* κτ.λ. (2).

Ἄς λάβωμεν ἄλλο παράδειγμα πολὺ πλέον σπουδαῖον, τὸν συλλογισμὸν τὸν ὁποῖον καὶ ἡ θεολογία καὶ ἡ φιλοσοφία μετεχειρίσθη, περὶ τῆς κοσμολογικῆς ἀποδείξεως τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Ὅλα τὰ πράγματα ὅσα μᾶς περικυκλοῦν, παρερχονται ὡς πεπερασμένα, τὸ πεπερασμένον ὅμως δὲν ὑπάρχει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑποθέτει τὸ ἀπείρον καὶ τὸ ἀπόλυτον, ἄρα τὸ ἀπείρον καὶ τὸ ἀπόλυτον ὑπάρχουν. Αὐστηρότερον ἀναγινόμενος τῆς ἐννοίας ταύτης ὑπὸ τὸ τυπικὸν σχῆμα τοῦ συλλογισμοῦ λέγομεν ἔστι τὸ παρερχόμενον τὸ παρερχόμενον ἄνευ τοῦ ἀπείρου· εἰς ἄρα τὸ ἀπείρον. Πῶς συμφωνοῦν ὅμως ὅλα ταῦτα; — Τὸ παρερχόμενον εἶναι τὸ παῦρον ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι; τὸ ἐναντίον τοῦ εἶναι, πῶς συμβιβάζεται ὅμως τὸ εἶναι μὲ τὸ μὴ ὄν; πῶς τὸ ἐν μεταβαίνει εἰς τὸ ἕτερον; Ἄν μετα-

βαίη τὸ ὄν εἰς τὸ μὴ ὄν, ἄρα καὶ τὸ μὴ ὄν, ἢ τὸ μὴ δὲν εἶναι, καὶ τότε τὸ μὴδὲν καὶ τὸ εἶναι συνταυτίζονται. Μεταβαίνομεν καὶ εἰς τὴν δευτέραν πρότασιν ὅτι τὸ παρερχόμενον προϋποθέτει τὸ ἀπείρον. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον τοῦ συλλογίζεσθαι τὸ παρερχόμενον φαίνεται συνθήκη καὶ αἰτία τοῦ ἀπείρου, ἂν δὲν ἦτο τὸ παρερχόμενον, δὲν ἤθελεν εἶναι καὶ τὸ ἀπείρον καὶ ἐν γένει ὅλος ὁ συλλογισμὸς εἶναι ἡ ἀπόδειξις τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ πεπερασμένου ὄντος, τὸ ὁποῖον γίνεται βᾶσις καὶ θεμέλιον ἐκείνου. Καὶ τίς ἡ σχέσις τοῦ ἀπολύτου μὲ τὸ παρερχόμενον, πῶς τὸ ἀπείρον γίνεται πεπερασμένον; Μενεὶ τάχα τὸ πεπερασμένον ἐντὸς τοῦ ἀπολύτου, ὡς ἐμπάνσις αὐτοῦ, τότε τὸ ἀπόλυτον ἔχει ὡς ἐμπεριεχόμενον καὶ πληρωμὰ τοῦ τὸ φθαρτὸν καὶ τὸ μὴδὲν. Ἡ τὸ ἀπόλυτον ρίπτει ἐκτὸς ἑαυτοῦ ὡς ἀπόρροϊάν τοῦ τὸ θνητόν· ἀλλ' οὐδὲν δύναται νὰ εἶναι ἐκτὸς τοῦ ἀπείρου, τὸ ὁποῖον τοιοῦτοτρόπως ἤθελεν ἔχει πέρασ καὶ ὄρια.

Ἐπὶ τέλους τὸ συμπέρασμα μᾶς λέγει ὅτι τὸ ἀπείρον, ἢ ἀπόλυτος αὐσία, ἢ ὁ Θεὸς εἶναι. Ἀλλὰ ποία ἡ σχέσις τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ εἶναι. Ἄν ἐκλάβωμεν τὸ εἶναι ὡς ιδιότητα τοῦ Θεοῦ, συνυπάρχει μετ' ἄλλων ιδιοτήτων, αἵτινες ἐπομένως διαφέρουν ἀπὸ τὸ εἶναι. Τὸ ἀπείρον ἔχει τότε χωριστὰς ιδιότητας, ἄρα ἀλλοιοῦται καὶ τρέπεται ὅπως τὸ θνητόν. Τὸ εἶναι τοῦ παρερχομένου καὶ τοῦ θνητοῦ καὶ τὸ εἶναι τοῦ ἀπολύτου εἶναι ταυτόσημα; — Ἐδῶ ἀπεδώκαμεν εἰς ἀμρότερα τὸ εἶναι. Μάλιστα τὸ εἶναι γίνεται πλέον ἐκτεταμένον ἀπὸ τὰ δυο. Ἄς μὴ εἴρη τις περὶ ὄλων ἀποροῦμεν καὶ πολυπραγμονοῦμεν. Ὅταν πρόκηται νὰ ἀρκεσθῶμεν μὲ ὑποθέσεις διατί δὲν δεχόμεθα ἀπ' εὐθείας τὸ συμπέρασμα. Τοῦλάχιστον ἀποφεύγομεν τὴν ἀντίφασιν νὰ φαίνεται ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη ἀποδείξεως. Εἰς τοιαύτας ἀντινομίας φέρεται ἀναγκαιῶς ἡ σχολαστικὴ λογικὴ, διότι συνάπτει ἐννοίας χωρὶς νὰ τὰς ἐξετάσῃ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατ' ἐξωτερικὸν τρόπον, διὰ τοῦ ἀπλοῦ σχήματος τοῦ συλλογίζεσθαι. Τὸ νὰ συνάπτῃ τις ὅμως ἐννοίας δὲν σημαίνει ἄλλο, παρὰ νὰ μεταβαίη ἐκ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην, ἐκ τοῦ εἶναι εἰς τὸ παρερχόμενον καὶ ἐκ τούτου εἰς τὸ ἀπόλυτον, καὶ ἐκ τοῦ ἀπολύτου πάλιν εἰς τὸ εἶναι. Τοιαύτη κίνησις δὲν δύναται νὰ ἦναι ἀληθής, εἰμὴ ὅταν αἱ ἐννοιαὶ ἔσωθεν καὶ ἐξ ἑαυτῶν τρέπονται εἰς τὸ ἕτερον, ὡς συμπληρούμεναι παρ' αὐτοῦ καὶ ἀποτελοῦσαι μέρος τοῦ αὐτοῦ ὅλου. Τοῦτο δύναται μόνῃ ἢ μεταφυσικῇ νὰ τὸ ἐξετάσῃ. Αὐτὴ ὀρίζει τὸ πεπερασμένον καὶ τὸ ἀπείρον, τὸ ὄν καὶ τὸ μὴδὲν. Ἄνευ τοιαύτης ἐξετάσεως ἡ λογικὴ εἶναι ἡ μέθοδος τοῦ νοεῖν ἄνευ ἐννοιῶν. Τὸ αὐτὸ ἤθελεν ἀποτελέσει καὶ ἀλγεβραϊκὰ σημεῖα. Ἐπειδὴ τὸ α. εἶναι β. καὶ τὸ β. εἶναι γ. ἄρα τὸ α. εἶναι γ. Ἀμα δὲν λέγουν αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς αἱ ἐννοιαὶ πῶς μεταξὺ τῶν συνάπτονται, περιορίζονται καὶ ἀποκλείονται, ὁ συλλογισμὸς εἶναι ἐξωτερικὸς καὶ κενὸς τύπος, ἢ ἀπλοῦν περιθώριον, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλα δύναται νὰ εἰσαχθῶν, καὶ ἐπομένως περὶ οὐδενὸς ἐγγυᾶται. Οὔτε ὁ Ἀριστοτέλης, ὅστις πρῶτος ἐξέθεσε τὴν ἐπιστήμην τῆς λογικῆς, ἀμφιβαλλε περὶ τούτου, ὅτι τούτεστι δίδει μόνον τὰ ξηρὰ

[1] Ἐνάγκη ἢ φάναι ἢ ἰσοφάναι. Ἀριστ. ἀναλ. δευτ. Ε. 4. 20.

[2] Coarce, Barbara, Borneo, Fresison, Celarent.

σχημάτων, δηλ. τὸ νοεῖν ἀνεξαρτήτως τοῦ νοῦς, διότι αὐτὸς ὥρισε τὴν φιλοσοφίαν ὅτι εἶναι κόησις νοήσεως (Μετὰ φυσ. λ. 9.) — Ἐπι εὐκρινέστερον ἐξηγεῖ τὴν ἰδέαν τοῦ δ. Σταγειρίτης ὅταν λέγῃ. « Αὐτὸν δὲ ἔργει ὁ νοῦς κατὰ μεταλήψιν τοῦ νοητοῦ, νοητός γὰρ ἔργεται, θιγγάνων καὶ νοῦν, ὥστε αὐτὸν νοῦς καὶ νοητόν. τὸ γὰρ δεκτικὸν τοῦ νοητοῦ καὶ τῆς οὐσίας, ἐργός, ἐνεργεῖ δὲ ἔχων. [κυτόθι: 57]: ἢ Οὔτε ἐκλήτησε κατέ δὲ συλλογιατικῶν σχημάτων ἢ ἀποδείξη μεταφυσικῆς ἀληθείας, ἀλλὰ διὰ τῆς νοήσεως, ἥτις ἔχει τὰ θάρρος ἢ ἀσκήσιον τὸ νοητὸν καὶ νὰ ἐξετάσῃ κατὰ βάθος ἀναλύουσα τὸ ἐμπεριεχόμενον τῆς καὶ ἐξακολουθοῦσα αὐτὸ καθ' ὅλας τὰς συνεπείας του χωρὶς νὰ δειλιά ἐνώπιον τῆς ἀκτινομίας, διὰ τῆς δ. ποίας μάλιστα φθάνει εἰς τὴν ἀνωτέραν ἐνότητα καὶ τὴν πραγματικὴν ἰδέαν. Αὕτη μόνη διότι εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἔχει ἐν ἑαυτῇ τὴν διάκρισιν καὶ τὸν προσδιορισμὸν τῆς.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ὥρισε τὴν μέθοδον τῆς μεταφυσικῆς καὶ κατὰ τοῦτο φαίνεται ἐμπειρικός, ὅπως ἐμπειρικῶς ἐκθέτει καὶ τὸ ὄργανόν του, χωρὶς νὰ κάμνῃ ἄλλην χρῆσιν αὐτοῦ.

Μόνη ἡ φιλοσοφία, ἥτις ἀσχολεῖται περὶ μεθόδου, περὶ τοῦ πῶς νοοῦμεν, περὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ νοῦς καὶ νοητοῦ, περὶ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου, μόνη ἡ τοιαύτη φιλοσοφία δύναται νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγκην ῥιζικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ ἐκλεκτικὴ μέθοδος ἔχει σχετικὰ ὄρια τῆς γνώσεως. Κατ' ἐπιστήμην γνώσις εἶναι, λέγει ὁ Εὐγένιος, κοινότονον «διὰ μόνης αὐτῆς ἐπ' αὐτὸ τὸ νοητὸν γενόμενος δύνασθαι πάντῃ ἡρεμῆσαι καὶ στήσαι, μηδὲν τῆς ψυχῆς περαιτέρω προεκτεινομένης.» Ἔως ἐκεῖ λοιπὸν ὅπου ἕκαστος ἐρυσμαχίῃ ἐκτείνεται ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἐσχατιὰ αὕτη ὅμως εἶναι φανερόν ὅτι παραλάσσει δι' ἕνα ἕκαστον, ὥστε εἴμεθα ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὴν ἀβεβαιότητα. Τοῦτο θέλουσα ἢ ἀποφύγη ἡ σημερινὴ ἐκλεκτικὴ Σχολὴ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐβρίφθη εἰς τοὺς πόδας τοῦ κοινοῦ νοῦς (Sens commun), εὐχαριστουμένη ἢ ἀκολουθῆ δεσμία τοῦς θριάμβους του, εἰς τὸ θέατρον τοῦ κοινωνικοῦ εἴου, ὅπου ἡ γνώμη τῶν πλείων εἶναι τὸ μέτρον τῆς ἀρθότητος.

Ἡ λογικὴ ἐργασία εἰς τὸ ἀρχαῖον καὶ εἶναι τῶν ἔργων ἀξίον πρόσθετος διὰ τὴν καλλονὴν καὶ εὐρραδειαν. Ἄν δὲν δύναται ποσῶς νὰ συγκριθῇ μετὰ τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐμβριθῆ ἀπλότητα τῶν ἀρχαίων, ἔχει ὅμως μεγάλην συγγένειαν μετὰ τὸν Κλήμεντα, τὸν ὅποιον ἴσως ὑπερβαίνει κατὰ τὴν μετριωτέραν χρῆσιν ἐπεισοδίων καὶ παρεκβάσεων. Κατὰ μίμησιν τούτου συμμιγνύει τὰς ἐποχὰς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ὥστε δὲν εἶναι ἀνθος Ἀττικισμοῦ, ἀλλ' ἀνθῶν πολυσύνθετον σύμπλεγμα.

Μετὰ τὴν λογικὴν ἐξέδωκεν ὁ Εὐγένιος στοιχεῖα μαθηματικῶν κατὰ τὸ ἔτος 1767 ἐν Λειψία ἐπίσης δαπάνη τοῦ Ἰατροφιλοσόφου Θ. Μανδακάσου, ἀφιερῶσας αὐτὰ εἰς τὸν Ἀλέξ. Σ. Γκίχην Βοϊβόδαν. Τὸ πόνημα τοῦτο ἐλήφθη μετὰ τινὰς προσθήκας ἀπὸ τὰ μαθηματικὰ τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Μαγδεβουργικῆς Χάλλης, Σεγγέρου, μετὰ τοῦ ὁποίου συνδιητάτο ὁ Εὐ-

γένιος, καθὼς εἶδομεν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν του καὶ καθὼς λέγει εἰς τὸ προοίμιον. Τὸ εὐγγράμμα περιέχει Ἀριθμητικὴν, Γεωμετρίαν, Λογαρίθμους ἰσῶν Ἡμιτόμων καὶ τῶν Ἐραπτομένων καὶ παραπομπὰς εἰς τὰ τοῦ Εὐκλείδου Στοιχεῖα. « Ἐγὼ μὲν οὖν, ὡς παῖδες Ἑλλήνων φιλοεπιστήμονες, προσφωνεῖ πρὸς τοὺς ἀναγνώστας, τοῦ θαυμασίου ἀνδρὸς ἀρθῶνως ἔμοι ἐνδεδωκότος, καθάπερ ὁ Λυδὸς τῷ Ἀθηναίῳ Ἀλκμαίῳ, ὅποιον ἂν βουλοίμην τε καὶ δυναίμην τοῦ θησαυροῦ ἀποφέρεισθαι, τάχα ἂν καὶ τοὺς κοινότονον ὑμῖν ὡς ἐκεῖνος ὑπ' ἀπλειστίας καὶ τὸν κόλπον πάντα ἐπέπληρα.» (ἀκολουθεῖ)

Ι Ν Δ Ι Α.

Ἐπισκεφθέντες ἤδη (1) μέρη τινὰ τῆς ἀπεράντου Ἰνδικῆς χερσονήσου, παρασημασμένον μάρτυρες ἐθίμων καὶ ἠθῶν περιέργων, πάντη διαφόρων τῶν ἡμετέρων. Ἐμάθομεν πῶς βρέφη δλόγισμα, ἀλειφόμενα μετὰ χρώματα συέρχονται εἰς γάμον ἐν Βομβάη καὶ Συράτῃ, καὶ πῶς, ἐκσφενδονίζοντά κατ' ἀλλήλων νερόν διὰ τοῦ στόματος, καθιεροῦσιν αὐτὸν, πῶς κηδεύονται μελιτόπηκτοι οἱ ἱερεῖς τῆς Βιρμανικῆς ἐπικρατείας, πῶς ἐκπυρτεῦνται ἐν Δελίᾳ οἱ νεκροί, ὅποια αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ καὶ αἱ παιδιαὶ τῆς Βομβάης, καὶ πῶς διοικεῖ στίφη καὶ πλήθη ὁ ἡγεμῶν τῆς Γαιπόρης λαϊμοτομῶν ἐλέφαντας, καὶ λέοντας, καὶ τίγρεις, καὶ οὐαίρους... χορτίνους! Ἀλλὰ καὶ σήμερον ἀκολουθοῦντες τὸν περιηγητὴν τὸν ἐκθέσαντα καὶ μετὰ ἀκρίβειαν καὶ μετὰ χάριν τὰς περὶ Ἰνδικῆς ἀναμνήσεις του, (Φυλλ. ΙΔ.) θέλομεν μεταβῆ εἰς Καλκούταν, ἀπὸ δὲ Καλκούτης εἰς τὸν ἱερόν ποταμόν, καὶ ἀπὸ τούτου θέλομεν ἴσως περιπλανηθῆ καὶ εἰς ἄλλας χώρας. Τῆρουντες ὅμως τὸ προνόμιον τὸ ὅποιον ἐπεψηφίσασμεν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς τελευταίας διατριβῆς, θέλομεν εὐρεθῆ ἀμέσως εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῶν Βρετανικῶν Ἰνδιῶν, χωρὶς νὰ λεπτολογήσωμεν περὶ τῶν ὁδῶν τὰς ὁποίας διετρέξαμεν, καὶ περὶ τῶν τόπων δι' ὧν διέβημεν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Καλκούτα ὁμοιάζει πολὺ τὴν Πετρούπολιν, κρίνομεν περιττόν νὰ διατριβώμεν εἰς πόλιν ἔχουσαν φυσιογνωμίαν κοινὴν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἄς σπεύσωμεν ἄρα πρὸς τὰς ὄχθας ὅπου καπεσχίνωσεν ὁ εὐκλεῆς προπάτωρ, ὄχι τῶν Ἑλλήνων ἡμῶν, ἐπειδὴ ἦτο ἑτερόχθων, ἀλλὰ τῶν Μακεδόνων, καὶ ἴδε τὰ κῆπη τοῦ πεταμοῦ, καὶ βωμοὺς θεῶν ἰδρύσατο.

Καὶ πρῶτον ἄς ἴδωμεν πλήθη Ἰνδῶν λουομένων ἐντὸς τοῦ Γάγγου! Ὁ Γάγγης, ὡς κανεῖς ἐξ ἡμῶν δὲν ἀγνοεῖ, ἔχει τὴν ἀρετὴν ἢ ἀποπλύνῃ τὰς ῥύπον καὶ τῶν σωμάτων καὶ τῶν ψυχῶν! Ἐντὸς αὐτοῦ ἐλούσθη καὶ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐντὸς αὐτοῦ ἐλούσθη καὶ ὁ ἡμέτερος Γαλανός, ὁ πλουτίσας τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν διὰ Βαλαβαράτας καὶ Μαχαβαράτας καὶ ἄλλων ἀξίων λόγου μεταφράσεων ἐντὸς αὐτοῦ ἠθέλον σπεύσει νὰ λουσθῶσιν, ὑποθέτω τοῦλάχιστον, καὶ πολλοὶ μεγάλοι ἄνδρες τῶν μερῶν ταύτων, ἂν, καθὼς χριστιανοί, δὲν ὠμολόγουν καθ' ἑκάστην

[1] ἴδε Πανδώρας φυλλάδ. Γ' ΙΑ' καὶ ΙΔ'.